

ZAŁĄCZNIK NR 1 DO STRATEGII ROZWOJU GMINY TARNAWATKA NA LATA 2022-2030

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ GMINY TARNAWATKA

Spis treści¹

<u>1.</u>	<u>Wprowadzenie do diagnozy</u>	3
<u>2.</u>	<u>Charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy</u>	4
<u>2.1.</u>	<u>Położenie administracyjne</u>	4
<u>2.2.</u>	<u>Przestrzeń i środowisko</u>	7
<u>2.3.</u>	<u>Sfera społeczna</u>	32
<u>2.4.</u>	<u>Infrastruktura społeczna</u>	40
<u>2.5.</u>	<u>Sfera gospodarcza</u>	48
<u>2.6.</u>	<u>Potencjał instytucjonalny i sytuacja finansowa Gminy Tarnawatka</u>	60
<u>3.</u>	<u>Analiza mocnych i słabych stron Gminy Tarnawatka - analiza SWOT</u>	67

¹ Zdjęcia na stronie tytułowej pochodzą z serwisów: roztocze.pl, roztoczewita.pl, radiopolska.pl,

1. Wprowadzenie do diagnozy

Istotnym elementem Strategii Rozwoju Gminy Tarnawatka na lata 2022 - 2030 r. jest diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej Gminy, z określeniem charakteru zmian w latach 2007-2022 i trendów rozwojowych dla całego powiatu tomaszowskiego i województwa lubelskiego. Diagnozę skonstruowano dla **7 obszarów tematycznych**, tj.: 1. Położenie administracyjne, 2. Przestrzeń i środowisko, 3. Sfera społeczna, 4. Infrastruktura społeczna, 5. Sfera gospodarcza, 6. Infrastruktura techniczna, 7. Potencjał instytucjonalny i sytuacja finansowa Gminy. Diagnozę kończy analiza mocnych i słabych stron Gminy Tarnawatka (analiza SWOT) podsumowująca całość prac nad dokumentem.

W formułowaniu diagnoz strategicznych w wyżej wymienionych obszarach oparto się na zasobie informacji ilościowych i jakościowych, pozyskanych z oficjalnych statystyk GUS, danych źródłowych Urzędu Gminy oraz wykonanych dla Urzędu dokumentów strategicznych i planistycznych. Jednym ze źródeł były również konsultacje społeczne.

W przedstawionej poniżej charakterystyce gminy wykorzystano wielopłaszczyznową analizę porównawczą z gminami wiejskimi z powiatu tomaszowskiego, w tym z gminami o podobnej funkcji i uwarunkowaniach rozwojowych. Podczas doboru grupy porównawczej przeanalizowano klasyfikację funkcjonalną gmin Polski na potrzeby monitoringu planowania przestrzennego.

W związku z powyższym do grupy porównawczej zostało włączonych 8 jednostek samorządu terytorialnego z obszaru powiatu tomaszowskiego i są to gminy wiejskie: Bełżec, Jarczów, Rachanie, Susiec, Tarnawatka, Telatyn, Tomaszów Lubelski, Ulhówek.

Tabela 1 Identyfikacja grupy porównawczej dla Gminy Tarnawatka

Nazwa jednostki samorządu terytorialnego	Liczba osób zamieszkujących w 2021 roku	Klasyfikacja funkcjonalna gmin Polski na potrzeby monitoringu planowania przestrzennego
Miasto Tomaszów Lubelski		Miasta stanowiące ośrodki wielofunkcyjne
Bełżec	3277	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Jarczów	3314	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Krynice	3159	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Lubycza Królewska		Miasta i gminy miejsko-wiejskie o rozwiniętej funkcji transportowej
Łaszczów		Gminy miejsko-wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Rachanie	4891	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Susiec	7280	Gminy wiejskie o rozwiniętych funkcjach pozarolniczych
Tarnawatka	3862	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Telatyn	3806	Gminy wiejskie o intensywnej funkcji rolniczej
Tomaszów Lubelski	11270	Gminy wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Tyszowce		Gminy miejsko-wiejskie o umiarkowanej funkcji rolniczej
Ulhówek	4357	Gminy wiejskie o intensywnej funkcji rolniczej
Powiat tomaszowski	80 828	-

Źródło: <https://www.systemanaliz.pl/grupy-porownawcze-mrl>

2.Charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej gminy Tarnawatka

2.1.Położenie administracyjne

W niniejszym podrozdziale przedstawiono położenie Gminy na tle powiatu i województwa, wskazując gminy sąsiednie oraz podział Gminy na sołectwa. Wskazano także odległość obszaru Gminy od ośrodków miejskich i przejść granicznych, jako wstępną informację istotną z punktu widzenia analizy potencjałów lub też słabych stron obszaru, przeprowadzoną w dalszej części dokumentu. W ramach podrozdziału przedstawiono również powierzchnię Gminy, wstępne dane na temat gęstości zaludnienia oraz położenia komunikacyjnego.

Gmina Tarnawatka znajduje się w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego, w granicach powiatu tomaszowskiego. Jest to gmina wiejska, położona w sąsiedztwie gmin: Krasnobród, Krynice, Rachanie oraz Tomaszów Lubelski. W latach 1975–1998 gmina administracyjnie znajdowała się w województwie zamojskim.²

Ryc. 1. Gmina Tarnawatka na tle powiatu tomaszowskiego

Źródło: Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Tarnawatka

Gmina zajmuje powierzchnię niemal 83 km² i jest podzielona na 14 sołectw: Dąbrowa Tarnawacka, Huta Tarnawacka, Klocówka, Kunówka, Niemirówek, Niemirówek-Kolonia, Pańków, Pauczne, Podhucie, Sumin, Tarnawatka, Tarnawatka-Tartak, Tymin, Wieprzów.

² Źródło: Wikipedia

Tarnawatka to ośrodek gminny o znaczeniu lokalnym. Pełni funkcje: mieszkaniową, przemysłową, świadczy usługi z zakresu kultury, oświaty, zdrowia, sportu, handlu, rzemiosła i administracji. Gmina Tarnawatka jest jedną z mniejszych obszarowo gmin w powiecie tomaszowskim, bowiem jej powierzchnia administracyjna wynosi 8 266 ha (82,8 km²), co stanowi 6% powierzchni powiatu tomaszowskiego. Użytki rolne zajmują 5 201 ha (63%). Odległość drogowa od stolicy województwa - Lublina wynosi 116 km, od Zamościa 26 km, a od siedziby władz powiatu - Tomaszowa Lubelskiego 10 km. Kluczowe znaczenie strategiczne dla Tarnawatki ma położenie przy drodze krajowej nr 17 (Warszawa - Garwolin - Lublin - Zamość - Tomaszów Lubelski - Hrebenne) o oznaczeniu transeuropejskim E372. Droga ta stanowi jedno z dwóch głównych połączeń Polski, a także Unii Europejskiej z Ukrainą. Aktualnie najkrótsze połączenie z północnej i centralnej Polski (w tym z Warszawy) do Lwowa prowadzi przez Tarnawatkę.

Powiat tomaszowski, którego częścią jest Gmina Tarnawatka, leży w południowo – wschodniej części województwa lubelskiego przy granicy z Ukrainą. W miejscowości Hrebenne funkcjonuje przejście drogowe i kolejowe. Powiat obejmuje swoim obszarem Roztocze Środkowe, część Roztocza Południowego, Pobuże i część Wyżyny Lubelskiej (Grzędę Sokalską i Padół Zamojski). Zajmuje on powierzchnię 1 488 km², zamieszkuje w nim niespełna 81 tys. osób. W podziale geograficznym teren gminy położony jest na pograniczu dwóch jednostek fizjograficznych. Przeważająca część zachodnia położona jest na Roztoczu Środkowym, tzw. Tomaszowskim, część wschodnia natomiast na Grzędzie Sokalskiej. Przeważają tereny pagórkowate. Zbocza dolin są zwykle krótkie i strome. Przez znaczną część południowego obszaru gminy przebiega rozległe obniżenie terenu źródłiskowego odcinka rzeki Wieprz. Maksymalne wzniesienie występuje w miejscowości Tarnawatka (325 m n.p.m.).³

Dwa zdecydowanie najważniejsze dla Tarnawatki ośrodki miejskie, z którymi gmina powiązana jest administracyjnie i gospodarczo, to Zamość i Tomaszów Lubelski. Z oboma miastami Tarnawatka ma bardzo dobre połączenie komunikacyjne drogą krajową nr 17. Pierwszy z nich, to stolica subregionu i dawnego województwa, drugi - stolica powiatu. Zamość - stolica subregionu - jest oddalony od Tarnawatki o 26 km. Liczy 62 368 mieszkańców (rok 2021). Jego znaczenie dla Tarnawatki jest malejące. Należy zauważyć, że subregion zamojski jest słaby gospodarczo nawet na tle kraju, a nawet województwa lubelskiego.

Ryc.2 Przebieg DK nr 17 w województwie lubelskim Źródło: Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Tarnawatka

Pod względem komunikacyjnym, Gmina jest dobrze rozwinięta. Przez jej obszar przebiega droga krajowa nr 17 na długości ok. 9 km stanowiąca główne połączenie komunikacyjne ze stolicą województwa i innymi, ważnymi ośrodkami miejskimi regionu oraz droga wojewódzka nr 850 na długości ok. 3,9 km. Sieć komunikacyjną Gminy uzupełniają drogi gminne i powiatowe o łącznej długości 36,3 km. Układ ten wspomagany jest siecią dróg lokalnych i dojazdowych. Na obszarze Gminy, nie funkcjonuje komunikacja kolejowa.

Najbliższym lotniskiem jest oddalony o ok. 100km Port Lotniczy Lublin-Świdnik. Z lotniska możliwe są bezpośrednie połączenia z wieloma europejskimi miastami, między innymi z Warszawą, Oslo, Dublinem, Londynem, Eindhoven, Antwerpią. Odległość od największego lotniska w Polsce im. Fryderyka Chopina w Warszawie wynosi ok. 300 km.

Podsumowując wstępną analizę lokalizacji Gminy nasuwa się wniosek o jej stosunkowo peryferyjnym położeniu względem większych ośrodków miejskich. Jest to cecha położenia Gminy, która może być uznawana za wadę w

³ Źródło <http://powiat-tomaszowski.com.pl>

zakresie np. atrakcyjności osiedleńczej, czy wręcz przeszkodę w dalszym rozwoju gospodarczym obszaru, ze względu chociażby na oddalenie od terenów przemysłowych. Jednak takie peryferyjne położenie, przy licznych walorach przyrodniczych i turystycznych i dbałości o jakość środowiska naturalnego, może stać się istotną zaletą Gminy Tarnawatka jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, co z kolei w dłuższej perspektywie czasu może okazać się również jednym z ważniejszych czynników rozwoju gospodarczego Gminy.

Gmina na tle powiatu tomaszowskiego

Liczba ludności w gminie Tarnawatka w ostatnich latach sukcesywnie maleje. Znaczący wpływ na to zjawisko mają ruch ludności i przyrost naturalny, które rokrocznie są ujemne. Tendencje demograficzne występujące na przestrzeni ostatnich lat wskazują na wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym (wiek zdolności do pracy). Gmina Tarnawatka posiada w tej grupie wiekowej 62% ludności. Wpływ na to ma wiele czynników, między innymi wejście w wiek produkcyjny osób urodzonych w pierwszej połowie lat 80-tych, tj. w okresie ostatniego wyżu demograficznego.

Kolejnym ze wskaźników obrazujących demografię Gminy na tle innych gmin powiatu tomaszowskiego jest liczba mieszkańców przypadająca na 1 km². W 2021 r. gęstość zaludnienia na 1 km² wyniosła 47 osób, przy średniej dla całej grupy porównawczej 48,8. Gmina Tarnawatka jest zatem gminą wiejską o porównywalnym stopniu zaludnienia wśród gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego, (w których poziom zaludnienia waha się w granicach 30-98 osób/km²). Najgęściej zaludnioną gminą w grupie porównawczej jest Bełżec (98 osób/km²), a najmniej Ulhówek – 30 osób/km²). Średnia gęstość zaludnienia w powiecie wynosi 54 os/ km². Wskaźnik zawyża oczywiście miasto Tomaszów Lubelski – stolica powiatu. Na podstawie analizy porównawczej lat 2014 -2020 zauważalne są również ogólne, negatywne tendencje w zakresie zmian liczby ludności, a co za tym idzie i wskaźników gęstości zaludnienia, notowane na przestrzeni ostatnich lat.

Tabela 2. Powierzchnia i ludność gminy Tarnawatka na tle gmin powiatu tomaszowskiego w 2021 r.

Nazwa jednostki samorządu terytorialnego	Powierzchnia w km ²	% na tle powiatu	Liczba osób zamieszkujących w 2021 roku	% na tle powiatu	na 1 km ²
Gmina Bełżec	33,5	2%	3277	4%	98
Gmina Jarczów	106,6	7%	3314	4%	31
Gmina Krynice	73,6	5%	3159	4%	43
Gmina Rachanie	94,3	6%	4891	6%	52
Gmina Susiec	40	3%	7280	9%	38
Gmina Tarnawatka	82,8	6%	3862	5%	47
Gmina Telatyn	111,8	8%	3806	5%	34
Gmina Ulhówek	146,6	10%	4357	5%	30
Gmina Tomaszów Lub (wiejska)	170,9	11%	11270	14%	66
Powiat tomaszowski	1489	100%	80 828	100%	54

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

2.2 Przestrzeń i środowisko

Struktura zagospodarowania gruntu

Gmina Tarnawatka jest gminą typowo rolniczą, dlatego też w strukturze zagospodarowania gruntu dominują użytki rolne, a wśród nich przeważają grunty orne. Powierzchnia gminy wynosi około 83 km², co stanowi 6% powierzchni powiatu, w tym użytki rolne stanowią 63% powierzchni wszystkich gruntów.

Lasy stanowią niewiele ponad 25% powierzchni gminy.

Charakterystyczne dla Gminy są:

- monofunkcyjność większości obszaru poza ośrodkiem gminnym przeważa surowcowa produkcja rolnicza;
- zdominowanie gospodarki przez rolnictwo o rozdrobnionej strukturze agrarnej i surowcowej produkcji;
- znaczny odsetek gospodarstw rolnych prowadzonych przez ludzi starszych o niskich kwalifikacjach (ucieczka mobilnych ludzi).

W strukturze osadniczej Gminy dominuje typowa zabudowa wiejska. Typ ten charakteryzuje się położeniem miejscowości wzdłuż jednego lub kilku ciągów komunikacyjnych, o stosunkowo nieregularnym kształcie. Dominuje nierównomierny układ pól i duże rozbieżności w wielkości działek oraz stosunkowo zwarta zabudowa jednorodzinna. W wielu miejscowościach brakuje funkcjonalnych centrów, a istniejące przestrzenie publiczne nie są dostatecznie zagospodarowane. Dlatego też rolę takich centrów najczęściej pełni najbliższe otoczenie obiektów użyteczności publicznej (szkół, kościołów, świetlic) lub przestrzenie zlokalizowane wzdłuż dróg przebiegających przez daną miejscowość. Powoduje to, iż trudno o funkcjonalne wykorzystanie dostępnej przestrzeni publicznej oraz efektywną organizację miejsc koncentracji życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego.

Na dzień 31.12.2021 r. Gmina Tarnawatka posiada 183,312 ha gruntów, z czego 13 620 to grunty orne.

Grunty gminne to w przeważającej części – 121,835 ha drogi. Gmina dysponuje 7,85 ha działek budowlanych niezabudowanych, 2,348 ha działek usługowych niezabudowanych, 7,204 ha działek zabudowanych, 1,828 ha stanowią działki z urządzeniami instalacyjnymi. 13,620 ha powierzchni nieruchomości gminnych stanowią grunty orne, 1,199 ha lasy, 1,495 ha parki, 11,355 ha tereny rekreacyjne oraz 9,024 ha grunty inne.

Tabela 3 Struktura użytkowania gruntów w 2021 r.

Wyszczególnienie	ogółem	w bezpośrednim zarządzie gminy	dzierżawa	użytkowanie wieczyste	trwały zarząd	najem
Grunty ogółem (ha) w tym:	183,312	169,115	5,122	4,596	4,034	0,445
drogi w rejestrze gruntów	119,565	119,565	0,00	0,00	0,00	0,00
drogi wg stanu faktycznego	2,270	2,270	0,00	0,00	0,00	0,00
działki budowlane niezabudowane	7,850	6,252	0,730	0,868	0,00	0,00
działki usługowe niezabudowane	2,348	0,021	0,386	1,941	0,00	0,00
działki zabudowane	7,204	4,972	0,00	1,787	0,00	0,445

Wyszczególnienie	ogółem	w bezpośrednim zarządzie gminy	dzierżawa	użytkowanie wieczyste	trwały zarząd	najem
działki z urządzeniami instalacyjnymi	1,828	1,828	0,00	0,00	0,00	0,00
grunty orne	13,620	9,614	4,006	0,00	0,00	0,00
las w rejestrze gruntów	1,199	1,199	0,00	0,00	0,00	0,00
łąki	1,520	1,520	0,00	0,00	0,00	0,00
szkolne	4,034	0,00	0,00	0,00		0,00
park	1,495	1,495	0,00	0,00	0,00	0,00
teren rekreacyjny	11,355	11,355	0,00	0,00	0,00	0,00
inne	9,024	9,024	0,00	0,00	0,00	0,00

Źródło: Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Położenie fizjogeograficzne, rzeźba terenu, gleby

Gmina Tarnawatka położona jest w centralnej części tzw. Rostocza Środkowego, stanowiącego z kolei centralną część Rostocza Lubelskiego, Lasy pokrywają 26,1% powierzchni gminy (nieco mniej, niż średnia krajowa) i znajdują się głównie w południowej części gminy w trzech dużych kompleksach. Duży obszar zajmują dzikie zarośla — królestwo licznych gatunków ptaków i zwierząt.

Obszar gminy Tarnawatka jest zróżnicowany pod względem typów krajobrazu naturalnego. Występują tu typowe krajobrazy węglanowe, lessowe oraz den dolinnych.

Według podziału fizjograficznego Lubelszczyzny (wg J. Kondrackiego) gmina Tarnawatka leży na pograniczu dwóch prowincji: – Wyżyny Polskie, podprowincja Wyżyna Lubelsko - Lwowska, makroregion Rostocze, mezoregion Rostocze Środkowe, – Wyżyny Ukraińskie, podprowincja Wyżyna Wołyńsko - Podolska, makroregion Wyżyna Wołyńska, mezoregion Grzęda Sokalska. Wyżyna Wołyńska w obrębie województwa lubelskiego dzieli się na: Grzędę Horodelską, Kotlinę Hrubieszowską i Grzędę Sokalską. Wschodnia część gminy Tarnawatka położona jest w obszarze Grzędy Sokalskiej. Grzęda Sokalska stanowi ciąg wzniesień po obu stronach górnego Bugu o wysokości bezwzględnej 240-260 m n.p.m. Oprócz Bugu przecina ją rzeka Huczwa, biorąca początek na jej południowych zboczach.⁴

Przełomowe odcinki dolin Bugu i Huczwy dzielą Grzędę na człony, które są porozcinane dolinami na szereg drugorzędnych grzęd. Cała Grzęda pokryta jest lessami, których powierzchnię urozmaicają głównie suche doliny erozyjno-denudacyjne. Południowa granica Grzędy Sokalskiej biegnie w przybliżeniu krawędzią doliny Rzeczy. Północna granica przebiega krawędzią na linii Komarów - Tyszowce - Wereszyn. Doliny przełomowe Wieprza oraz rów Tanwi z doliną Bełzec - Narol wyznaczają granice Rostocza Środkowego (Tomaszowskiego). Obszar ten obejmuje płaskowyż i garby rozcięte siecią dolin. Rostocze Środkowe budują skały: opoki, opoki margliste i margle. W strefie południowo-zachodniej krawędzi na utworach kredowych miejscami zalegają wapienie oraz piaski i piaszkowce. Doliny wypełniają piaski. W obrębie gminy Tarnawatka (wg. J. Burczyńskiego) wyróżnia się Płaskowyż Tarnawatki, Kotlinę Górnego Wieprza oraz w południowo-wschodniej części gminy fragment Wzniesienia Dąbrowy oraz Garbu Majdanu Górnego, natomiast od południowego zachodu przylega Garb Majdanu Wielkiego i Płaskowyż Szarowoli, od północy- Płaskowyż Krynic. Na Rostoczach mają

Źródło: informacje zawarte w tym podrozdziale pochodzą z opracowań własnych Gminy Tarnawatka

miejsce współczesne pionowe ruchy skorupy ziemskiej. W obszarze gminy Tarnawatka wynoszą one 1 mm/rok. Współczesne procesy geomorfologiczne w obszarze gminy Tarnawatka mają charakter spłukiwania, spełzywania, spływania, denudacji chemicznej na obszarach lessowych oraz procesów krasowych w obszarze wychodni kredowych i najsilniejsze są w północno - zachodniej części gminy, na pograniczu z gminą Krynice oraz we wschodniej części. Współczesne zjawiska erozyjne powodują degradację chemiczną i fizyczną gleb. Konieczne jest podjęcie działań przeciwoerozyjnych (zalesienia, śródpolne pasy zadrzewieniowe itp.). Różnice wysokości pomiędzy dolinami i wierzchowinami przekraczają 100 m. Najwyższe wzniesienia rozciągają się równolegle do drogi krajowej Zamość - Tomaszów Lubelski od granicy gmin Tarnawatka i Krynice do miejscowości Tarnawatka Tartak, a następnie kierunku południowo-wschodnim. W morfologii terenu dominują zrównania wierzchowinowe najwyższego poziomu (przekraczające 300 m n.p.m.) oraz średniego poziomu (280-290 m n.p.m.) rozcięte licznymi suchymi dolinami oraz rozległa torfowiskowa dolina Wieprza. Jedynie przy północnej granicy gminy, w okolicach Paucznego, Tymina, Kłocówki i Niemirówka spotyka się wąwozy.

Cieki wodne

Gmina Tarnawatka leży na pograniczu dwóch regionów hydrograficznych:

- regionu *Wyżyna Lubelska i Rostocze*, subregion Rostocze,
- regionu *Wyżyna Wołyńska*.

Południowo-zachodnia część gminy Tarnawatka leży w regionie *Wyżyna Lubelska i Rostocze*, natomiast północno-wschodnia w regionie *Wyżyna Wołyńska*. Wody podziemne w obu regionach występują w podobnych warunkach tj. w utworach kredowych oraz utworach czwartorzędowych. Rostocze jest jednym z czterech subregionów hydrograficznych regionu *Wyżyna Lubelska i Rostocze*. Jest to najzasobniejsza w wodę część *Wyżyny Lubelskiej*, odznaczająca się największymi opadami oraz największym odpływem całkowitym i podziemnym. Te cechy odróżniają również Subregion Rostocza od regionu *Wyżyna Wołyńska*. Wody podziemne w utworach górnej kredy mają charakter szczelinowy. Występują one w spękanych marglach, wapieniach i opokach. Przepływ wody odbywa się szczelinami, których wielkość i drożność jest różna. Największe dopływy są obserwowane w przedziale 30-70 m i takie głębokości mają w większości studnie wiercone w tym rejonie.

Gmina Tarnawatka znajduje się w obszarze udokumentowanego dużego zbiornika wód podziemnych kredowych Nr 407 - Chełm-Zamość. Wysoka jakość wód podziemnych w tym rejonie jest związana z rolniczym charakterem regionu o niewielkim stopniu uprzemysłowienia i urbanizacji oraz jego wysokie walorami przyrodniczymi. Zbiornik zachował się w swym naturalnym, prawie niezmienionym stanie zarówno ze względu na zasoby, jak ich jakość. Stopień wykorzystania zasobów jest niski i wynosi około 20% zasobów dyspozycyjnych zbiornika. Tylko lokalnie występują obszary o koncentracji poboru wód podziemnych. Wody te spełniają wymagania dla wód pitnych.

Wody powierzchniowe gminy Tarnawatka stanowią naturalne cieki wodne, źródła, stawy i rowy melioracyjne. W obszarze gminy bierze początek Wieprz - trzecia pod względem wielkości po Wiśle i Bugu rzeka Lubelszczyzny. Za jej początek uważa się Jezioro Wieprzowe - obszar podmokły z okresowym zbiornikiem wody w miejscowości Wieprzów Tarnawacki. Nazwa miejscowości pochodzi właśnie od nazwy rzeki Wieprz, która wypływa z położonego w środku wsi jeziora. Niestety, wskutek melioracji łąk, zbiornik ten uległ stopniowej degradacji. Jeszcze w latach 60-tych XX w. było ono sporym zbiornikiem wodnym, ale na skutek niewłaściwej melioracji lustro wody zarosło chaszczami.

Koryto rzeki Wieprz jest uregulowane, a dno doliny zmeliorowane. W obszarze gminy Tarnawatka rzekę zasila kilka małych potoków wypływających w okolicach Kol. Partyzantów, Sumina, Skrzypnego Ostrowa, Dąbrowy i Pańkowa. Górny odcinek Wieprza ma charakter rowu. Przecina torfowiskowe, rozległe obniżenie, niegdyś podmokłe, dziś znacznie osuszone. W najszerszym miejscu obniżenia koło Tarnawatki, sięgającym 5 km, założono duży kompleks stawów. Stawy w Tarnawatce mają powierzchnię 183,60 ha i pojemność 2 203 200 m³. Pobór wody z Wieprza wynosi 2 251 700 m³/a. Na stawach prowadzona jest gospodarka rybacka. Stawy w Tarnawatce - produkcyjne oraz wyłączone z produkcji i zarośnięte wraz

z przylegającymi łąkami, pastwiskami i zakrzaczeniami, lasem, groblami, rowami nieużytkami o łącznej powierzchni 492,22 ha, podlegają ochronie prawnej na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody - jako użytek ekologiczny. Ponadto dla potrzeb nawodnienia „Pańków II” z Wieprza pobierane jest 687 000 m³/a wody.

W obszarze gminy nie ma większych naturalnych wypływów wód podziemnych w postaci źródeł. Spory zbiornik wodny zasilany wodami podziemnymi znajduje się w rozległym obniżeniu w centrum Pańkowa. Podobne mokradła, lecz znacznie mniejsze znajdują się na południowy wschód od Pańkowa. Niewielkie wysięki wód podziemnych znajdują się również na skraju Lasu Dąbrowa, na wschód od Skrzypnego Ostrowa oraz w Tarnawatce Tartaku.

Środowisko naturalne Gminy

Położenie obszaru gminy na pograniczu różnych jednostek regionalnych, geobotanicznych i przyrodniczo-leśnych jest potwierdzeniem dużej bioróżnorodności terenu i zróżnicowania przestrzennego walorów przyrodniczych. Gmina Tarnawatka ma charakter rolniczy.

Lasy zajmują 26,1% powierzchni gminy i znajdują się głównie w trzech dużych kompleksach. Wskaźnik lesistości jest wyższy w gminie niż w województwie lubelskim (24,9%), lecz niższy od wskaźnika krajowego (29,6%). Odpowiednio do struktury użytkowania ziemi ukształtowała się struktura przyrodnicza gminy. W obszarach wierzchowinowych występują biocenozy rolnicze jednoroczne pól uprawnych i biocenozy leśne, natomiast w dolinie Wieprza biocenozy rolnicze łąkowe i wodno-torfowiskowe oraz biocenozy leśne.

Lasy

Zbiorowiska leśne zgrupowane są w trzech dużych kompleksach leśnych :

- „Pańków” (obejmujący Las Konaszka, Las Smreczyna, Las Glinianka i Las Bagno)
 - w południowo-zachodniej części gminy,
 - „Werechanie” na wschodzie gminy,
 - „Dąbrowa I” na południu gminy
- oraz kilku mniejszych:
- „Czapla Kępa” i „Dębowe” w dolinie Wieprza w bezpośrednim sąsiedztwie stawów,
 - „Lasek” wzdłuż wschodniej strony drogi Tarnawatka - Tomaszów
 - „Dąbrówka” pomiędzy kompleksem „Dąbrowa I” i wsią Wieprzów Tarnawacki.

Ww. kompleksy stanowią własność Państwa i są administrowane przez nadleśnictwo Tomaszów.

Ponadto na terenie gminy znajduje się kilkanaście niewielkich kompleksów śródpolnych i śródłąkowych nie stanowiących własności Państwa, ale mających istotne znaczenie dla zachowania bioróżnorodności i utrzymania powiązań funkcjonalnych. Gatunkami tworzącymi drzewostany w zachodniej części kompleksu leśnego "Werechanie" są: buk zwyczajny, dąb szypułkowy oraz sosna zwyczajna. W domieszcze występuje topola osika, grab zwyczajny, brzoza brodawkowata, modrzew polski i jodła pospolita. Do najcenniejszych zbiorowisk w kompleksie "Werechanie" należy buczyna karpacka w formie podgórskiej, pośród której występuje stanowisko modrzewia polskiego objęte ochroną rezerwatową. W kompleksie "Pańków" występują drzewostany sosnowe, w kompleksie "Dąbrowa I" - drzewostany sosnowo dębowe, natomiast w kompleksie "Dębowe" w sąsiedztwie stawów drzewostan sosnowy i w kompleksie "Czapla Kępa" – młody drzewostan brzozowy. Lasy są ostoją fauny leśnej. Występuje tu jeleń, sarna, lis, kuna leśna, dzik, borsuk, zając, bażant, kuropatwa. Widywany jest też wilk. Ptaki reprezentują; zięba, świstuszka, rudzik oraz ptaki drapieżne takie jak jastrząb, kania, myszołów - żerujące na polach uprawnych (nornice).

W Tarnawatce w pobliżu stawów znajdują się dzikie zarośla - królestwo ptaków i zwierząt. Żyją tu dziki oraz 152 gatunki ptaków (niektóre zagrożone wyginięciem). Łatwo spotkać można tu czaple, perkozy i zimorodki. Na terenach leśnych rozmieszczone są obwody łowieckie.

Łąki

Zbiorowiska łąkowe występują w dolinie Wieprza. Dominują łąki rajgrasowe o charakterze antropogenicznym (łąki kośne), rzadziej naturalnym z rajgrasem wyniosłym, wiechliną łąkową i kupkówką pospolitą jako gatunkami dominującymi i wyczyńcem łąkowym, kostrzewą czerwoną, mietlicą białawą, koniczyną białą, rzeżuchą łąkową, babką lancetowatą i bodziszkim łąkowym w domieszcze. Powstanie tych zbiorowisk wiąże się z podsiewami mieszanek traw, mniej lub bardziej intensywnym nawożeniem, a także zabiegami pielęgnacyjnymi. Nad rzeką występują głównie łąki wyczyńcowe z wyczyńcem łąkowym, kostrzewą czerwoną, wiechliną łąkową jako gatunkami dominującymi z jaskrem ostrym i firletką poszarpaną w domieszcze. Łąki kośne występują na osuszonych zbiorowiskach torfowiskowych oraz trzęślicowych. Najbliżej koryta rzeki spotyka się siedliska łąkowe zastoiskowe rzadziej łągi właściwe. W składzie flory stycznym użytków zielonych na tych siedliskach dominują trzciny, oczerety, trzęślica modra, turzyce niskie, wyczyniec łąkowy, wiechliną błotna, manna jadalna, turzyca błotna, śmiełek darniowy. Ze zbiorowiskami łąkowymi związany jest fauna łąkowa, zarośla z takimi gatunkami jak brzączyk, remiz, potrzos, derkacz, bocian biały. Do zarośli i muraw kserotermicznych zaliczane są zbiorowiska siedlisk wapieniolubnych o zróżnicowanym uwilgotnieniu podłoża i oświetleniu. Zbiorowiska o charakterze zaroślowym cechuje występowanie wisienki karłowatej, derenia świdwy, leszczyny, szakłaka pospolitego i ligustru pospolitego. Powstają one w wyniku wycinania dąbrów świetlistych oraz zarastania nie wypasanych muraw stepowych. Związana z siedliskami muraw i zarośli kserotermicznych oraz stepopodobnych fauna ksero-termiczna

reprezentowana jest przez takie gatunki jak: trzmiel stepowy, pokrzewka ciernista, jaszczurka zielona, ryjkowce, owady pszczołowate.

Spotykane są też rzadkie gatunki motyli. Istotne znaczenie ekologiczne mają również skupiska starodrzewu w parkach pałacowych i podworskich oraz na starych cmentarzach kościelnych i grzebalnych oraz zadrzewienia przydrożne.

Obszary chronione

Ochronie prawnej podlega 7288 ha tj. 88,2 % powierzchni gminy Tarnawatka, a mianowicie: -61,3% użytków rolnych gminy, w tym 91,7% gruntów ornych i 44,8% pow. gminy/ i 100 % użytków zielonych /16,5% pow. gminy/, -100% lasów /26,8% pow. gminy/. -torfowiska w dolinie Wieprza /obszar torfowisk pokrywa się z obszarem użytków zielonych/ Ponadto ochronie podlegają śródpolne i śródłąkowe oczka wodne, stale lub okresowo podmokłe.

Na terenie gminy występują następujące formy ochrony przyrody: 1. Natura 2000 – obejmuje południowy obszar gminy o pow. 2805.7 ha.⁵ 2. Użytek ekologiczny – 1 (Stawy w Tarnawatce) 3. Rezerwat przyrody – 1 (Skrzypny Ostrów) 4. Pomniki przyrody – 2 (Tarnawatka).

Ponadto gmina Tarnawatka leży w strefie regionalnego korytarza ekologicznego łączącego międzynarodowy korytarz ekologiczny - dolina Bugu z krajowym korytarzem ekologicznym leśno-torfowiskowym - Rostoczańskim i obszarem węzłowym leśno-torfowiskowym rangi europejskiej obejmującym Rostoczański Park Narodowy i Wielkie Bagno w Puszczy Solskiej. Regionalny korytarz tworzy: dolina Huczwy, ciąg kompleksów leśnych „Sośnina” i „Dębina” w gm. Łaszczów, Uroczysko Bukowiec z rezerwatem leśnym („Las Lipowy” w gm. Jarczów, Las Sojnicza w gm. Rachanie, kompleks Werechanie w gm. Rachanie) i Tarnawatka (rezerваты „Przecinka” i „Skrzypny Ostrów”), kompleks Dąbrowa, Stawy Tarnawatka i kompleks leśny Pańków. W okolicach Zielonego w gm. Krasnobród w/w korytarz łączy się z lasami korytarza rostoczańskiego. Funkcjonalnie teren gminy Tarnawatka jest ściśle związany z w/w regionalnym korytarzem ekologicznym oraz z gminą Rachanie na wschodzie i gminą Krasnobród na zachodzie.

Krajobraz przyrodniczy i przyrodniczo-kulturowy podlega ochronie na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody. Formą ochrony może być park krajobrazowy, obszar chronionego krajobrazu lub zespół przyrodniczo-krajobrazowy. Park krajobrazowy jest obszarem chronionym ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, a celem jego utworzenia jest zachowanie, popularyzacja i upowszechnianie tych wartości. Celem może być w szczególności zapewnienie powiązania terenów poddanych ochronie w system obszarów chronionych. Zespół przyrodniczo-krajobrazowy wyznacza się

⁵ Źródło danych: Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 27 października 2008 roku

w celu ochrony cennych fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego dla zachowania jego wartości estetycznych. Obecnie w gminie Tarnawatka nie ma obszarów krajobrazowych objętych ochroną prawną na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody, za wyjątkiem rezerwatu leśnego „Skrzypny Ostrów” i użytku ekologicznego „Stawy w Tarnawatce”, w których jednym z aspektów ochrony jest również krajobraz.

Rezerwat przyrody florystyczny częściowy „Skrzypny Ostrów”

Na obszarze gminy znajduje się rezerwat modrzewia polskiego Skrzypny Ostrów. W środkowo-wschodniej części gminy znajduje się utworzony zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 7 października 1967 r. (M.P. Nr 61, poz. 291) rezerwat „Skrzypny Ostrów”.

Obejmuje on obszar 1,77 ha, porośnięty 100-letnim lasem mieszanego naturalnego pochodzenia. Został utworzony w celu zachowania fragmentu starego lasu naturalnego pochodzenia, ze stanowiskiem modrzewia polskiego. Znajdujące się tu skupisko modrzewia jest stanowiskiem kresowym, jednym z najdalej wysuniętych na wschód. Liczy 18 modrzewi. Modrzew polski *Larix polonica* rosnący w rezerwacie osiąga imponujące rozmiary – wysokość ok. 37 metrów i pierśnicę ok. 70 cm. Jest zagrożony sukcesją buczyny, ponieważ obecne warunki siedliskowe znacznie utrudniają naturalne odnowienia. W drzewostanie przeważają: buk pospolity, dąb szypułkowy i sosna pospolita, w domieszce Przedmiotem ochrony są w szczególności okazałe modrzewie (20 sztuk). Modrzewiowi zagraża sukcesja zespołu buczyny. Prowadzone są co roku we wrześniu zabiegi pielęgnacyjne mające pomóc w obsiewnie modrzewia (sprawdzanie przydatności nasion, przygotowywanie gleby pod naturalny obsiew). Rezerwat ustanowiony w roku 1967 nie jest atrakcją turystyczną o skali ponadlokalnej.

Użytek Ekologiczny „Stawy w Tarnawatce”

Obszarem najcenniejszym pod względem przyrodniczym jest dolina Wieprza z kompleksem stawów oraz z kompleksem leśnym „Czapla Kępa” położonym między stawami, Uroczyskiem „Dębowe” pomiędzy głównym kompleksem stawów, a „Pasternikiem” i Uroczyskiem „Pańków I” położonym na południe od stawów. Jest to największa ostoja fauny wodno-błotnej w południowo-wschodniej Polsce, spełniająca kryteria konwencji o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe jako środowisko życiowe ptactwa wodnego. Ten użytek o bardzo wysokich walorach przyrodniczych zlokalizowany jest w gminie Tarnawatka pomiędzy wsiami: Niemirówek, Pańków i Tarnawatka. Ochroną objęty jest kompleks stawów – ostoja fauny wodno-błotnej. Użytek Ekologiczny „Stawy w Tarnawatce”, który obejmuje obszar mokradeł oraz stawów rybnych— zarówno użytkowanych jak i opuszczonych. Jest on klasyfikowany przez ornitologów jako największa

i najcenniejsza ostoja ptactwa wodno-błotnego w południowo-wschodniej Polsce. Jest ostoją ptaków rangi krajowej i spełnia warunki kwalifikujące go do wpisu na światową listę obszarów wodno-błotnych. Użytek ekologiczny ustanowiony został rozporządzeniem Nr 30 Wojewody Zamojskiego z dnia 28 października 1997 r. (Dz. Urz. Woj. Zamojskiego z 1997 r. Nr 33, poz. 168 z późn. zmianami) obejmuje kompleks stawów rybnych w Tarnawatce w dolinie Wieprza, w skład którego wchodzi stawy produkcyjne: „Jan Dolny”, „Jan Górny”, „Sobieski”, „Płomień”, „Rucznica”, „Jasna Toń”, „Czarny” i „Pasternik” oraz stawy wyłączane z produkcji, zarosnięte lub zarastające; „Czerwony”, „Wycieranka”, „Kępa”, „Świtez”, „Gopło”, „Smreczyna”, „Morskie Oko”, „Lei”, „Błękitna Toń” wraz z przylegającymi łąkami, pastwiskami, zakrzaczami, lasem, groblami, rowami, drogami i nieużytkami o łącznej powierzchni 492,22 ha. Najcenniejsze przyrodniczo są dwa stawy, „Czarny” oraz „Pasternik” bezpośrednio graniczące z zabudowaniami mieszkalnymi w Tarnawatce. Te stosunkowo niewielkie stawy są płytkie, w większej części porośnięte roślinnością szuwarową. Jest to pas roślinności przybrzeżnej złożony głównie z zespołu trzciny oraz zespołu pałki szerokolistnej. Niektóre stawy pokryte są obficie rzęsą wodną. Na stawach zarastających, tam gdzie poziom wody jest zazwyczaj niski szuwar trzcinowy zajmuje znaczne powierzchnie, towarzyszy mu szuwar tatarakowy, miejscami występuje zespół strzałki wodnej oraz zespół lilii wodnych. W rowach do pospolitych należy moczarka kanadyjska. W podmokłych obniżeniach, na zarastających stawach przylegających do głównego kompleksu, zwłaszcza na stawie „Czerwonym” występuje stosunkowo licznie bobrek trój listkowy, siedmiopalecznik błotny, skrzyp bagienny oraz wąż wodny zwyczajny. Do najcenniejszych chronionych gatunków, które spotyka się w dużych skupiskach w obrębie stawów w Tarnawatce należy roszciska okrągłolistna oraz widłak torfowy i pojedynczo widłak jałowcowaty. Ponadto występuje tu rdestnica pływająca i ścieniona, oczeret Tabernemontana, turzyca długowłosa i brzegowa oraz w pobliżu rowów i stawów turzyca tunikowa i turzyca obła. Na dużych przestrzeniach występuje wierzba szara, wierzba pięciopęcikowa, wierzba uszata. Domieszkę tworzy brzoza omszona, kalina koralowa, miejscami czeremcha, kruszyna i jeżyny.

Występuje tu 9 gatunków płazów (traszka zwyczajna i grzebieniasta, kumak nizinny, ropucha szara, ropucha zielona, rzekotka drzewna, żaba wodna, trawna i moczarowa) oraz 5 gatunków gadów (jaszczurka zwinka, jaszczurka żyworodna, padalec, zaskroniec zwyczajny i żmija zygzakowata). Dla płazów i gadów najbliższe okolice stawów (zagłębienia wypełnione wodą, podmokłe miejsca otoczone roślinnością zielną i krzewiastą, łąki, groble) są bardzo ważnym miejscem rozrodu, rozwoju i życia. Można tu spotkać aż 152 gatunki ptaków, spośród których 58 należy do lęgowych i prawdopodobnie

lęgowych, 39 do lęgowych w bezpośrednim sąsiedztwie omawianego terenu (przylegające łąki, las, pola, zabudowania) a zalatujących na stawy (np. w celu zdobycia pokarmu) oraz 55 gatunków przelotnych i zimujących. Spośród nich kilka jest na czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce m.in. bąk, kropiatka, zielonka, rybitwa białowłosa. Niektóre spośród występujących tu ptaków np. derkacz należą do silnie zagrożonych wyginięciem w całej Europie. Na głównym kompleksie stawów prowadzi się intensywną gospodarkę rybacką, w związku z tym wykaszana jest prawie 100 % roślinności przybrzeżnej, co uniemożliwia lęgi.

Otulina Krasnobrodzkiego Parku Krajobrazowego

Tylko część obszaru gminy leży w obrębie otuliny Krasnobrodzkiego Parku Krajobrazowego. W strefie otuliny ochronie podlega obszar zlewni rzeki Wieprz. Obszar ten jest wskazany do ochrony przed

lokalizacją przemysłu wodochłonnego oraz innych obiektów o dużej uciążliwości dla środowiska (np. fermy w systemie bezściółkowym). Gminy: Zwierzyniec, Krasnobród, Susiec i Józefów w całości znajdują się na obszarach objętych ochroną (Roztoczański Park Narodowy, parki krajobrazowe: Krasnobrodzki, Szczepreszyński i Puszczy Solskiej), lub w otulinach tych obszarów.

Pomniki przyrody

Na terenie gminy znajdują się dwa pomniki przyrody:

- 20 lip drobnolistnych o obwodzie od 190 cm do 560 cm: 3 lipy rosną w parku podworskim, 8 lip w szpalerze na podwórzu gospodarstwa OHZ, 9 lip w alei do kościoła i obok plebani.
- 2 jesiony wyniosłe — na obrzeżu działki użytkowanej rolniczo na terenie zabudowań parafii Tarnawatka

Środowisko kulturowe Gminy

Krajobraz kulturowy może być również chroniony na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i dóbr kultury jako rezerwat lub park kulturowy. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego wyznacza w granicach województwa obszary rezerwatów i parków kulturowych w celu utrzymania i wyeksponowania ukształtowanych w wyniku działalności człowieka wyróżniających się krajobrazowo terenów z zachowanymi zabytkami charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Istotnym czynnikiem wpływającym na atrakcyjność Gminy Tarnawatka jest jej dziedzictwo kulturowe. Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Gmina dba m.in. o zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych, finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie oraz zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek na wartości zabytku.

Urząd Gminy Tarnawatka prowadzi gminną ewidencję zabytków Tarnawatki, zgodnie z art. 4 Ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W jej granicach znajdują się bowiem zarówno zabytki, jak i obiekty o charakterze zabytkowym, które są świadectwem bogatej historii tego obszaru. Według zapisów ww. ustawy gminy między innymi mają dbać o:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.

Ochronę zabytków przez gminę Tarnawatka zapewnia się poprzez m.in. miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;

- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, a ta z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków.

Pomniki i miejsca pamięci

Na terenie gminy znajdują się następujące miejsca pamięci i pomniki:

- Cmentarz z I wojny światowej (z pochówkami żołnierzy polskich z 1939 r.) w Dąbrowie Tarnawackiej.
- Kwatera wojenna na cmentarzu wyznaniowym w Tarnawatce.
- Mogiła wojenna na cmentarzu wyznaniowym w Pańkowie.
- Miejsca pamięci w miejscowościach : Niemirówek – Kolonia, Sumin, Tarnawatka, Tymin i Podhucie

Parki podworskie

Na terenie gminy znajdują się dwa parki podworskie:

- Zespół dworski w Niemirówku składający się z dworku drewnianego z 1933 parku dworskiego ze stawem. Do roku 1998 znajdowała się w nim szkoła, obecnie opuszczony lecz znajdujący się w kompleksie zabudowań szkolnych.
- Zespół dworski w Tarnawatce składający się między innymi z domu murowanego administratora majątku z 1935 r dawnej oficyny drewnianej z ok. 1890 murowanego garażu z 1935, spichlerza murowanego z około połowy XIX w, cały majątek jest obecnie własnością Ośrodka Hodowli Zarodowej.

Stanowiska archeologiczne

Ponadto na terenie gminy znajduje się 51 stanowisk archeologicznych. Przykład jednego z cenniejszych wielokulturowych stanowisk archeologicznych na Lubelszczyźnie, na którym potwierdzono osadnictwo

od neolitu po okres wczesnego średniowiecza znajduje się w Suminie. Zlokalizowane na terenie gminy stanowiska archeologiczne posiadają również znaleziska z okresu nowożytnego, zlokalizowane śladowo.

Stanowisko jest położone w południowo-zachodniej części wsi Sumin, nazywanej lokalnie Zaolzie. Stanowisko przecina droga krajowa nr 17 relacji Zamość – Tomaszów Lubelski i Granica Państwa. Obejmuje powierzchnię około 6 ha i ma formę płaską. Na jego powierzchni nie ma czytelnych obiektów archeologicznych, zalega jedynie ruchomy materiał zabytkowy, głównie w postaci fragmentów ceramiki. Teren stanowiska jest obecnie zajęty przez gospodarstwa wiejskie i pola uprawne.

Najstarsze zabytki zarejestrowane na stanowisku związane są z neolitycznymi osadami kultury ceramiki wstęgowej rytej (5500 – 5200 r. p.n.e.), kultury pucharów lejkowatych (4200-2900 r. p. n. e.) i kultury amfor kulistych (3500-2700 r. p.n.e.). Duża osada funkcjonowała również we wczesnej epoce brązu i związana była z kulturą trzciniecką (1600-1200 r. p.n.e.). Następna faza jest łączona z osadą istniejącą w okresie wpływów rzymskich (I – II w. n. e). Funkcjonowała również osada wczesnośredniowieczna datowana na VIII-X w.

Najstarsze z zebranych zabytków ruchomych związane są z okresem neolitu: 18 fragmentów ceramiki naczyniowej kultury ceramiki wstęgowej rytej; 1 fragment ceramiki, jeden drapacz cztery krzemienne odłupki i drapacz oraz kamienny rozcieracz, a także jeden fragment siekiery krzemiennej i jeden krzemienno rdzeń, których związek określono z neolityczną kulturą pucharów lejkowatych; pojedynczy fragment ceramiki i jedno dłuto krzemienne neolitycznej kultury amfor kulistych. Zebrano ponadto 18 fragmentów naczyń ceramicznych kultury trzcinieckiej z wczesnego okresu brązu oraz 5 fragmentów naczyń kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich. Zarejestrowano ponadto na podstawie 103 fragmentów ceramiki naczyniowej bardzo dużą osadę wczesnośredniowieczną, która funkcjonowała w okresie od VIII do X wieku. Zebrano też sporą ilość fragmentów naczyń, których chronologii ze względu na mało charakterystyczne cechy, nie udało się bliżej określić. Stanowisko nie było badane wykopaliskowo. Zabytek dostępny dla zwiedzających.⁶

Gmina Tarnawatka posiada zabytki objęte ochroną na poziomie wojewódzkim i gminnym, które pokrótce scharakteryzowano w tabeli poniżej:

Tabela 4. Zabytki nieruchome na terenie Gminy Tarnawatka

Miejscowość	Opis	Nr rejestru zabytków	Czas powstania
Niemirówek	Zespół dworski, dwór, pozostałości parku w granicach działek	ZA/350	XIX/XX wiek
Pańków	Układ gruntów i zabudowy wsi Pańków. tzw. „owalnica” założony w 1548 r. Ścisłej ochronie podlega: układ dróg, działek, linia zabudowy, charakter zabudowy (budynki jednokondygnacyjne z	A/484	I połowa XVI wieku

⁶ Źródło: zabytek.pl

	użytkowanym poddaszem) Ochronie podlegają wody, drogi wiejskie, układy działek własnościowych przyzagrodowych		
Tarnawatka	Archeologiczne ślady i obiekty terenowe pierwotnego osadnictwa związanego z działalnością człowieka w pradziejach w okresie wczesnośredniowiecznym (stanowisko archeologiczne nr 9) Kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła Zespół kościelny w Tarnawatce składający się z kościoła murowanego (dawna cerkiew) z 1890 r cmentarza kościelnego z drzewostanem, alei dojazdowej do zespołu kościelnego. Zespół dworski: dwór, dom administratora z 1935 r., budynek dawnego garażu, altana, park, trzy budynki gospodarcze: stajnia z wozownią, obora, spichlerz z towarzyszącą zielenią. Zajazd składający się z dawnej karczmy i	Z Aa/71 A/5 Z A/315 A/691	Koniec XIX Wieku lata 20-30 XX Wieku

	stajni z wozownią, zawarty między nimi dziedziniec i brama łącząca oba budynki. Karczma – zajazd murowany z I poł XIX wieku; obiekt podlega ścisłej ochronie konserwatorskiej. Budynek jest w złym stanie technicznym; w ciągu ostatnich 50 lat zniszczeniu uległy budynki towarzyszące (stajnie, pomieszczenia gospodarskie, stanowiące z zajazdem niegdyś wspólny kompleks Drewniany spichlerz w granicach ścian zewnątrznych Spichlerz murowany z 1829 (obiekt w gospodarstwie OHZ „Pucharki”);	A/5	I połowa XIX Wieku Lata 20 XX wieku
Tarnawatka - Tartak	Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej z drzewostanem	Z A/414	1914-1918

Ponadto do gminy przypisane są zabytki ruchome. Stanowią one wyposażenie Kościoła Parafialnego w Tarnawatce p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła:

- Ikona, deska, olej, połowa XVII wieku przedstawiająca Matkę Boską z Dzieciątkiem. Całe lico

przykryte złotą i srebrną koszulką, jedynie w otworach widoczne twarze, dłonie i nogi dzieciątka;

- Feretron Matka Boska zwana Łaskawą (Zmartwychwstanie Pańskie) – drewno polichromowane XIX/XX wiek;
- Kielich – miedź złota, rytowanie, charakter klasycyzujący XIX/XX wiek;
- Kielich – blacha pozłacana, trybowana, charakter późnobarokowy, koniec XIX wieku;
- Kielich – blacha pozłacana, trybowana, charakter neobarokowy 1928 rok, fundowany przez Matkę dla Ks. F. Zachowskiego;
- Kielich – mosiądz, trybowanie, charakter późnego baroku, XVIII/XIX wiek.⁷

Na różnorodność oferty turystycznej i kulturowej Gminy Tarnawatka składa się również twórczość ludowa mieszkańców, regionalna kuchnia i rzemiosło oraz cykliczne imprezy kulturalne.

Muzyka ludowa

Na terenie gminy funkcjonują **zespoły artystyczne Koła Gospodyń Wiejskich** w miejscowościach Huta Tarnawacka, Tymin, Wieprzów i Tarnawatka.

W gminie funkcjonuje też chór **TARNA-VOX**. Inicjatorką jego założenia w 2013 roku była Wiesława Grabek-Woś. Pod jej dyрекcją zespół w krótkim czasie osiągnął tak wysoki poziom, że stał się prawdziwą wizytówką gminy, nie tylko na szczeblu lokalnym, ale także regionalnym i krajowym, a nawet europejskim.

We wsi Sumin zamieszkiwała Marianna Gumieła - wybitna ludowa śpiewaczka o oryginalnej barwie głosu i unikalnym stylu zawartym w lirycznej ekspresji i bogatym zdobnictwie. Twórczość Marianny zawiera ponad 60 autorskich pieśni. Niektóre z nich zostały zarejestrowane przez Polskie Radio i wydane na 4 płytach. Marianna Gumieła. Była ona skarbnicą wiedzy o dawnym repertuarze pieśni regionu

⁷ Źródło:zabytek.pl

lubelskiego. Brała udział w licznych konkursach i przeglądach folklorystycznych, otrzymała wiele nagród. W Suminie funkcjonuje **Stowarzyszenie im. Marianny Gumieli** - powrót do źródeł – poświęcone twórczości wybitnej ludowej Stowarzyszenie planuje utworzenie w Suminie Izby Pamięci poświęconej Mariannie Gumieli. W Izbie Pamięci planowany jest również kącik pamięci o Mieczysławie Koszu - niewidomym, tragicznie zmarłym pianiście jazzowym, który był częstym bywalcem w jej domu. Wsłuchiwał się w pieśni śpiewane przez Mariannę, co znalazło swoje odbicie w jego późniejszej twórczości kompozytorskiej.

Kuchnia regionalna i rzemiosło tradycyjne

- W gminie Tarnawatka działa 11 Kół Gospodyń Wiejskich:
- KGW Tarnawatka
- KGW Huta Tarnawacka
- KGW Klocówka
- KGW Niemirówek Kolonia
- KGW Tarnawatka-Tartak
- KGW Pauczne
- KGW Pańków
- KGW Podhucie
- KGW Sumin
- KGW Tymin „Polne kwiaty”
- KGW Wieprzów

Najstarszym jest KGW Tarnawatka.

Na obszarze gminy funkcjonują dwie tradycyjne olejarnie:

- Olejarnia Wieprzów produkująca ekologiczne oleje
- Olejarnia Złoto Roztocza produkująca tradycyjny olej rzepakowy na wigilijne stoły

Rękodzieło ludowe

garncarstwo -W Dąbrowie Tarnawackiej mieszka artysta ludowy – Marian Chmiel. Zajmuje się on wyrabianiem naczyń garncarskich sposobem przekazywanym z pokolenia na pokolenie.

hafciarstwo – mieszkanka Wieprzowa – Danuta Radkowska od wielu lat zajmuje się hafciarstwem, a swoje rękodzieła niekiedy wystawia na lokalnych dożynkach i festynach gminnych.

Imprezy cykliczne

Dni Wieprza - największa impreza, organizowana na terenie wsi Wieprzów. Dni Wieprza na dobre zagościły w kalendarzu imprez kulturalnych gminy. Festyn odbywa się co roku w połowie sierpnia i przyciąga dużo widzów. Bardzo charakterystyczne dla Wieprzowa jest to, że organizacją imprezy zajmują się sami mieszkańcy wsi, starając się o sponsorów i z ogromnym wysiłkiem przygotowując wszystkie jej szczegóły. Podczas Dni Wieprza nie tylko występują popularne zespoły, zawsze znajdzie się też miejsce dla twórców ludowych i przedstawicieli ginących zawodów.

Dzień kultury chrześcijańskiej – organizowany rokrocznie, w drugą niedzielę czerwca, jest okazją do promocji wspólnego wypoczynku, odkrywania nowych talentów i zabawy. W trakcie wydarzenia odbywają się różnego rodzaju konkursy i pokazy artystyczne, degustacja regionalnych potraw itp.

Dożynki gminne - uroczystość o wieloletniej tradycji, symbol szacunku dla ciężkiej pracy rolnika oraz wyraz wdzięczności za jego codzienne zmagania. Dożynkowe święto to w polskiej tradycji czas radości i podziękowań. Są również okazją do zaprezentowania dorobku rolniczego społeczeństwa z regionu, jego różnorodności i dziedzictwa kulturowego.

Ciekawe miejsca turystyczno-rekreacyjne na mapie Gminy⁸

Wieprzów

Jedna z najstarszych miejscowości w gminie Tarnawatka. Założona w pierwszej połowie XVI wieku na granicy dóbr królewskich i szlacheckich. Obecne sołectwo Wieprzów obejmuje dwie wsie. Ta ułożona na dawnych włościach królewskich to Wieprzów Tarnawacki, a ta na szlacheckich to Wieprzów Ordynacki. Tutaj swój początek bierze największa rzeka Lubelszczyzny, nosząca tę samą nazwę co miejscowość. Należy wyjaśnić, że rzeka Wieprz wypływa z Wieprzowego Jeziora, którego dzisiaj praktycznie nie ma, w wyniku melioracji przeprowadzonej w latach 60. XX wieku. Przez Wieprzów przebiega szlak turystyczny (zielony – historyczny).

Ciekawe miejsca turystyczno-rekreacyjne Wieprzowa to:

- **dawny gościniec** - trakt królewski łączący Warszawę ze Lwowem. Przed wybudowaniem w I połowie

⁸ W opisie atrakcji rekreacyjno-turystycznych wykorzystano opracowanie Daj się wkręcić

XIX wieku obecnej drogi właśnie tędy odbywał się cały ruch pomiędzy tymi miastami.

- **pomnik wieprza** - miejsce to urządzono kilkanaście lat temu, a nietypowy pomnik znalazł się tutaj jako pamiątka legendy o powstaniu rzeki Wieprz. Zgodnie z podaniem wieprz miał w tym miejscu ryć ziemię tak głęboko, że dokopał się do obfitego źródła. Bardzo szybko powstało jezioro, które dało początek rzece. Całą historię opisano na tablicy informacyjnej postawionej tuż obok. W ostatnich latach wybudowano tutaj także siłownię na świeżym powietrzu. Cały teren sprzyja różnym aktywnościom. W pobliżu znajduje się świetlica wiejska z remizą strażacką. Na placu obok ustawiono wiatę, która wykorzystywana jest podczas imprez i uroczystości. W dawnej zlewni mleka swoją siedzibę urządziło bardzo aktywne Koło Gospodyń Wiejskich.
- **„Muzeum olejarskie”** – można w nim zobaczyć dawne maszyny i urządzenia służące do wyrobu oleju świętecznego, zobaczyć proces jego wytwarzania i skosztować tego produktu.⁹
- **nieczynny cmentarz** - położony jest tuż za wsią, na wzgórzu, na trasie Wieprzów - Tarnawatka-Tartak. Został ujęty w gminnej ewidencji zabytków i figuruje tam jako cmentarz prawosławny z XIX wieku. Sam teren od kilkunastu lat należy do prawosławnej parafii z Tomaszowa Lubelskiego

Podhucie

Nazwa tej miejscowości pochodzi od pobliskiej Huty Tarnawackiej. Podhucie to jedna z najmniejszych wsi gminy Tarnawatka, gdyż zamieszkuje ją tylko około 80 osób. Charakterystyczne dla niej jest to, że gospodarstwa położone są tylko po jednej stronie drogi, gdyż po drugiej znajduje się wyłącznie las i to na całej długości ponad 2 kilometrów. W miejscowości znajduje się **cmentarz wojenny**.

Corocznie, w czerwcu odprawiana jest tutaj msza za dusze pochowanych w tym miejscu żołnierzy i partyzantów. Pierwsze pochówki miały tu miejsce we wrześniu 1939 roku, a później grzebano tutaj także partyzantów, dla których ten kompleks leśny stanowił miejsce stacjonowania.

Tymin

Wieś Tymin położona jest wzdłuż drogi, w dolinie pomiędzy dwoma wzgórzami. Niewątpliwą atrakcją miejscowości jest **lessowy wąwóz**, który wiedzie przez las, w przeważającej mierze bukowy, w którym występują także inne gatunki drzew liściastych i iglastych. Gruntowa droga stanowi miejsce, przez które spływają wody opadowe. W Tyminie znajduje się również **miejsce pamięci** – pomnik upamiętniający Żydów mieszkających we wsi, zamordowanych w 1942 roku przez hitlerowców. W roku 2016

⁹ Źródło: Roztoczewita.pl/wieprzów

mieszkańcy Tymina sami zgłosili potrzebę renowacji pomnika pomordowanych Żydów, na którym zamontowali także tablicę ze stosownym napisem.

Huta Tarnawacka

Do dziś można usłyszeć, że zamiast Huta Tarnawacka używa się określenia Huta Szklana. W miejscowej tradycji zachowana została bowiem pamięć o hucie szkła, która miała zostać wybudowana na tym terenie w II połowie XVIII wieku. Zakład został zlokalizowany pośrodku lasu, z którego wykorzystywano drewno potrzebne przy produkcji szkła. Przy hucie funkcjonowały także kuźnia i maziarnia. Jednak już w roku 1791 huta spłonęła i nigdy jej nie odbudowano. W zbiorach miejscowej szkoły znajdują się kawałki stopionego szkła stanowiące pozostałości po niegdysiejszej fabryce. Na terenie miejscowości znajduje się również **drewniany krzyż z daszkiem**, który postawiony został w I połowie XX wieku i wpisany został do ewidencji zabytków.

Sumin

Pochodzenie nazwy wsi raczej nie nastrocza większych trudności, bo kojarzona jest z sumem, gatunkiem ryby. Podobno kiedyś w dolinie pomiędzy dwoma wzgórzami zawsze była woda. Sumin istniał już na początku XX wieku.

Na terenie miejscowości znajduje się **stanowisko archeologiczne**, położone w południowo-zachodniej części wsi Sumin, nazywanej lokalnie Zaolzie. Najstarsze zabytki zarejestrowane na stanowisku związane są z neolitycznymi osadami kultury ceramiki wstęgowej rytej (5500 – 5200 r. p.n.e.), kultury pucharów lejkowatych (4200-2900 r. p. n. e.) i kultury amfor kulistych (3500-2700 r. p.n.e.). Duża osada funkcjonowała również we wczesnej epoce brązu i związana była z kulturą trzciniecką (1600-1200 r. p.n.e.). Następna faza jest łączona z osadą istniejącą w okresie wpływów rzymskich (I – II w. n. e). Funkcjonowała również osada wczesnośredniowieczna datowana na VIII-X w. Zabytek jest dostępny dla zwiedzających.¹⁰

W Suminie funkcjonuje „**Stowarzyszenie im. Marianny Gumieli - powrót do źródeł**” – poświęcone twórczości wybitnej ludowej śpiewaczki – niegdyś mieszkanki Sumina, laureatki m.in. nagrody im. Oskara Kolberga. Laureatka była skarbnicą wiedzy o dawnym repertuarze pieśni regionu lubelskiego. Brała udział w licznych konkursach i przeglądach folklorystycznych, otrzymała wiele nagród. Stowarzyszenie planuje utworzenie w Suminie Izby Pamięci poświęconej Mariannie Gumieli oraz Małego Muzeum Wsi, w którym będą gromadzone i prezentowane narzędzia i przedmioty codziennego użytku, dawnych mieszkańców okolicznych wsi. Zbiory rodzinne, które będą udostępnione ludności, to liczne zdjęcia, dyplomy, dokumenty, recenzje, zapisy nutowe melodii wykonywanych przez Mariannę, nagrania płytowe i radiowe, publikacje oraz nagrody, odznaczenia i medale za działalność i twórczość ludową. W Izbie Pamięci planowany jest również kącik pamięci o Mieczysławie Koszu - niewidomym, tragicznie zmarłym pianiście jazzowym, który był częstym bywalcem w domu Marianny. Wsłuchiwał się w pieśni śpiewane przez Mariannę, co znalazło swoje odbicie w jego późniejszej twórczości kompozytorskiej.

¹⁰ Źródło: Zabytek.pl

Przy chodniku biegnącym wzdłuż drogi krajowej znajduje się **pomnik upamiętniający tragiczne wydarzenia, jakie rozegrały się w Suminie 29 stycznia 1943 roku**. Wówczas żandarmi z Zamościa przeprowadzili akcję odwetową za napad partyzantów na oddział niemiecki w Tarnawatce. Życie straciło 119 mieszkańców Sumina.

W miejscowości działa **świątlica wiejska**, która pełni także funkcję remizy strażackiej. Obok niej znajduje się **plac zabaw**. Kiedyś w tym miejscu funkcjonowała szkoła. Jednak placówkę zlikwidowano, a po latach drewniany budynek rozebrano. W roku 2014 oddano do użytku nową świątlicę. Tuż obok znajduje się **boisko do gry w piłkę nożną**.

Kunówka

Jedno z najmniejszych sołectw w gminie Tarnawatka. We wsi znajduje się **zabytkowy krzyż z XIX wieku zwany „białą figurą”**. Jest on jest wspaniałym przykładem sztuki kamieniarskiej.

Niemirówek-Kolonia

W miejscowości znajduje się **pomnik z piaskowca**, obok którego stoi wysoki, drewniany krzyż. Pomnik poświęcony jest pamięci polskich podchorążych poległych we wrześniu 1939 roku z rąk żołnierzy Armii Czerwonej.

Co roku odprawiana jest tutaj msza w intencji zamordowanych żołnierzy. Tragedia nie wydarzyła się w miejscu, w którym dzisiaj stoi pomnik, tylko po drugiej stronie drogi, w pobliżu nieistniejącej już studni.

Niemirówek

Na terenie miejscowości znajduje się tzw. „**Zamczysko**”. Miejsce określane w ten sposób przez miejscowych, położone jest na niewielkim, owalnym wzgórzu. ok. 700 m na południe od zabudowań osady. Według tradycji istniał tu zamek wzniesiony za Kazimierza Wielkiego. Jeszcze na początku XX w. czytelne były ślady założenia obronnego i resztki fundamentów, które rozebrano w latach 60 - tych pod budowę drogi. Obecnie wzgórze jest uprawiane. W wyniku badań archeologicznych stwierdzono, że wzniesienie było adaptowane na budowlę zamkową.

W Niemirówku odkryto również wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe, zachowane częściowo, ze względu na zabudowania wiejskie. Stwierdzono, że wcześniejsze ślady osadnictwa zostały w bardzo znacznej mierze zniszczone podczas budowy zamku w XIV/XV w.

Klocówka

Na obszarze miejscowości znajdują się dwie zabytkowe kapliczki z XIX wieku:

- **murowana kapliczka**, w środku której za oszklonymi drzwiczkami znajdują się figurki i obrazki świętych. W gminnej ewidencji zabytków wpisano ją jako: kapliczka z krzyżem. Datę jej powstania określa się na II połowę XIX wieku.
- **drewniana kapliczka**. Uwidoczniona została w ewidencji zabytków jako: kapliczka domkowa z II połowy XIX wieku

Dąbrowa Tarnawacka

Wieś powstała na początku lat 30. Obecnie jest najmniejszą wsią w gminie. Na obszarze wsi znajduje się **cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej** po roku 1915.

Kopiec ziemny, usytuowany po lewej stronie od wejścia, jest pozostałością pierwszych pochówków z czasów I wojny. Mogiły ziemne z betonowymi krzyżami oznaczają miejsca spoczynku żołnierzy polskich, biorących udział w I bitwie pod Tomaszowem Lubelskim w dniach 17-20 września 1939 roku, których pochowano tutaj około trzystu. Na niektórych grobach znajdują się nawet tabliczki z danymi poległych.

Pańków

Na terenie gminy Tarnawatka znajduje się zabytkowa miejscowość Pańków, zbudowana wokół jeziora. W 1970 roku Pańków został wpisany do rejestru zabytków. W miejscowości tej ochronie prawnej podlegają wody, drogi wiejskie oraz układy działek własnościowych, przyzagrodowych. Układ gruntów i zabudowy wsi Pańków jest charakterystycznym planem wsi tzw. owalnicy jednego z najstarszych typów wsi, unikalnego na terenie woj. lubelskiego. Układ ten jest przykładem historycznego planu wsi i zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa stanowi zabytek. Układ wsi najlepiej prezentuje się z lotu ptaka.

We wsi Pańków znajduje się również:

- **cmientarz**, który pierwotnie należał do Kościoła Grecko-Katolickiego, a po jego skasowaniu w zaborze rosyjskim do wyznawców prawosławia. W 2005 roku cmientarz został ponownie otwarty jako rzymskokatolicki. Na cmientarzu pochowano między innymi ofiary mordu, którego dokonali Niemcy na mieszkańcach wsi 2 lutego 1943 roku
- **Kwatera myśliwska Pańków**, posiadająca 12 miejsc noclegowych, 7 łazienek, saunę, salon z jadalnią i kuchnią. Na terenie gajówki jest miejsce na ognisko, wiata do grillowania, miejsce na przyczepę kempingową oraz parking. Budynek usytuowany jest na skraju wioski w kompleksie leśnym „Uroczysko

Pańków” jest wynajmowany przez Lasy Państwowe

- **staw Jęzior** położony w samym centrum wsi. Staw nazywany bywa także jeziorem. Odremontowany i oczyszczony staw posiada pomost dla kajaków i spacerowy, przeciwpożarowe ujęcie wody i parking.

Tarnawatka-Tartak

Okolo 1880 roku istniały tutaj dwa tartaki parowe i smolarnia. Od roku 1916 w miejscowości funkcjonowała stacja kolejki wąskotorowej, której tory prowadziły od Bud Dzierżyńskich do Bełżca. Kolejkę zlikwidowano w roku 1924.

Przed II wojną światową funkcjonowały tutaj Zakłady Przemysłu Drzewnego, w skład których wchodziły tartak i fabryka mebli. Na tym terenie, obecnie stanowiącym własność hiszpańskiej spółki znajduje się **zabytkowa, murowana hala fabryczna wybudowana w roku 1902.**

W Tarnawatce Tartaku odkryto natomiast **dużą osadę wczesnośredniowieczną**, również o wcześniejszej historii, położoną w pobliżu rzeki Wieprz.

Tarnawatka

Tarnawatka wzmiankowana w źródłach skarbowych z pocz. XVI w. wymieniana jest jako wieś odznaczająca się żyznością gleb. Wieś została założona na prawie wołoskim pod koniec XV lub na początku XVI wieku. Wśród ciekawych miejsc wsi Tarnawatka należy wymienić:

- kościół z 1890, kiedy to został wzniesiony jako cerkiew prawosławna. Po I wojnie światowej, w roku 1919 świątynia została przekazana w użytkowanie katolikom. W 1922 roku w ołtarzu głównym umieszczony został obraz Matki Bożej Łaskawej, namalowany ok. 1534 roku. Pochodzi on z kościoła pounickiego w Werechaniach. Budynek kościoła został wpisany do rejestru zabytków.
- odremontowany budynek, który kiedyś służył jako zajazd. Obiekt ten został wpisany do rejestru zabytków jako dawna karczma w zajęździe oraz dziedziniec w zajęździe. Całość powstała w połowie XIX

wieku, a obecnie stanowi własność prywatną i nie jest udostępniona do zwiedzania.

- olbrzymią, murowaną stodołę i spichlerz. Oba obiekty stanowią dziś zabytek, a wybudowane zostały jeszcze w 1829 roku,
- cmentarz parafialny ,na którym znajduje się m.in. grób Mieczysława Kosza słynnego muzyka jazzowego , Tutaj także znajdują się groby osób zamordowanych w Suminie w styczniu 1943 roku. , niektóre groby pochodzą z przełomu wieków XIX i XX.

- granitową tablicę, otoczonej metalowym płotem. Upamiętnia ona ofiary mordy, którego dokonali w tym miejscu hitlerowcy w czerwcu 1942 roku. W czerwcu 1942 r. Niemcy w publicznej egzekucji rozstrzelali 8 mieszkańców Tarnawatki. Był to odwet za wcześniejsze podpalenie przez partyzantów pobliskiego zakładu.
- ulicę Kościelną - aleję obsadzoną lipami, z których 6 zostało uznanych za pomniki przyrody,

- obiekt zabytkowy, którym jest unikatowy spichlerz plebański z II połowy XIX wieku. Drewniany spichlerz w Tarnawatce stanowi jeden z elementów zabudowy gospodarczej w zespole kościoła rzymskokatolickiego, który składa się z kilku budynków: dawna cerkiew (budowana w 1890) adaptowana na kościół (okres międzywojenny), budynki gospodarcze (drewniane i murowane) z lat 20-tych XX wieku, plebania (lata 50/60 XX wieku) i dom parafialny (lata 80 XX wieku).
- zespół dworski wpisany do rejestru zabytków i podlegający ochronie konserwatorskiej: dom administratora, budynki gospodarskie, stajnia z wozownią, spichlerz i chlewnia zostały uznane za zabytki.
- budynek świetlicy w Tarnawatce, który służy również miejscowej OSP. Obok urządzony został teren rekreacyjny z wiatą, ławkami i miejscem na ognisko. W budynku świetlicy spotykają się grupy seniorów, a także swoje próby przeprowadza tu chór.

Wskaźnikiem obrazującym dostępność i dbałość o dobra kulturowe Gminy Tarnawatka jest wskaźnik: Wydatki w Dziale 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego.

W 2021 r. wydatki Gminy Tarnawatka na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wyniosły 761 692,02 zł. co daje 196,7 złotych w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oznacza to wzrost wydatków gminy w tym dziale o prawie 60% w porównaniu do roku 2020. Zestawienie wydatków Gminy w omawianym dziale dotyczące ostatnich kilku lat wyraźnie wskazuje, iż w 2018 roku, wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wzrosły znacząco, a następnie ich poziom zwiększał się istotnie w kolejnych latach. Ponadto, od tego samego roku (2018) obserwujemy również systematyczny wzrost odsetka wydatków w tym obszarze w stosunku do wszystkich wydatków budżetowych gmin w danym roku.¹¹

¹¹ w tej części opracowania wykorzystano zdjęcia z następujących serwisów: roztocze.pl, roztoczewita.pl, radiopolska.pl, yukibana.pl, lublin.se.pl, klimat.rp.pl, ekologia.pl, plfotoart.com, polskiezabytki.pl, apokryfruski.pl, sphuta.superszkolna.pl, traseo.pl, mapio.net, rasnobród-sanktuarium.pl, polskiodkrywanie.pl, Wikipedia, polskiekrajobrazy.pl, a także ze strony internetowej parafii w Tarnawatce

Tabela 5. Wydatki w Dziale 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego

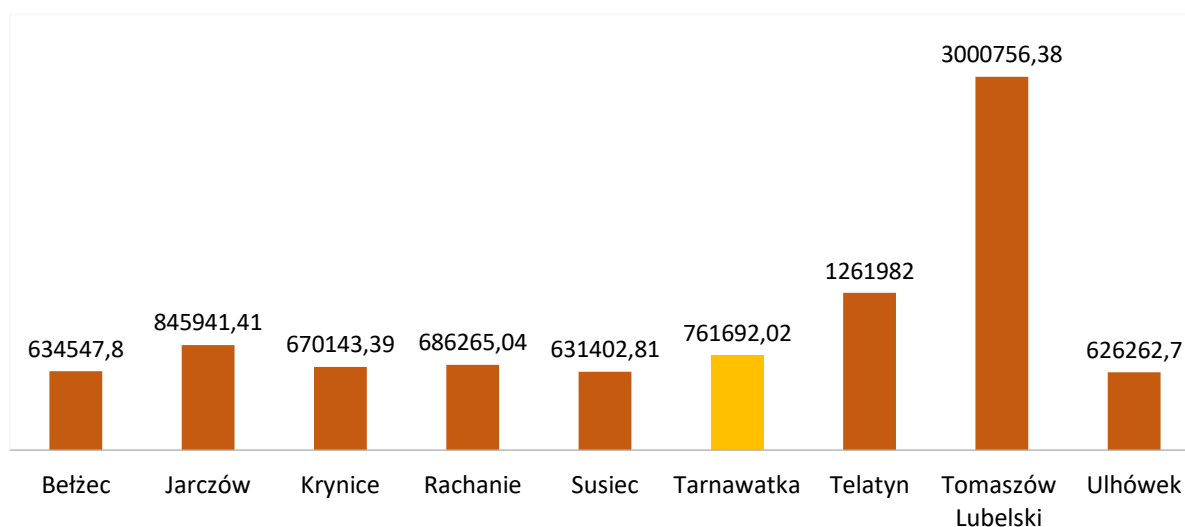
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego [Dział 921]	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ogółem (zł)	158563,89	150700,53	119300,88	132985,10	282 168,5	383 00,35	478 18,62	761692,02
Na jednego mieszkańca (zł) (% udział w całości budżetu)	39,4 (1,2%)	38,1 (1,2%)	30,2 (0,7%)	33,7 (0,6%)	71,6 (1,3%)	98,4 (2,1%)	123,3 (2,3%)	196,7 (3,3%)
Budżet gminy ogółem	14,3 mln	12,9 mln	16,4 mln	21,5 mln	19,2 mln	18,7 mln	23,3 mln	23,6 mln

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Gmina na tle grupy porównawczej

Wśród gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego Tarnawatka zajmuje czwartą pozycję pod względem wysokości wydatków budżetowych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego. W 2021 r. na dziewięć gmin wiejskich powiatu pięć wydało mniej, a trzy gminy więcej w omawianym dziale.

Wykres 1. Wydatki w Dziale 9241 -Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w 2021 r. - gmina Tarnawatka na tle pozostałych gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej w gminie

Gmina jest w całości objęta obowiązującym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnawatka zatwierdzonym Uchwałą Rady Gminy Tarnawatka Nr XV/ 81/2004 z dnia 23 marca 2004 roku z późniejszymi zmianami 1. Ostatnia ocena aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnawatka oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Tarnawatka, opracowana na podstawie art. 32 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, została przyjęta Uchwałą Rady Gminy Tarnawatka z dnia 1 lutego 2019 r.

Gmina posiada opracowane Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Tarnawatka przyjęte uchwałą Nr X/53/2003 Rady Gminy Tarnawatka z dnia 10 lipca 2003 r. z późniejszymi zmianami.

Ostatnia ocena aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tarnawatka oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Tarnawatka, opracowana na podstawie art. 32 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, została przyjęta Uchwałą Rady Gminy Tarnawatka z dnia 1 lutego 2019 r.

Sfera społeczna

Demografia

Liczba mieszkańców gminy na koniec roku 2021 wyniosła 3862 osób, wykazując kolejny rok z rzędu tendencję spadkową. Zjawisko to jest charakterystyczne dla małych miejscowości na przeważającym obszarze kraju, a w szczególności w Polsce południowo-wschodniej. Wraz z malejącą liczbą ludności następuje w sposób oczywisty spadek gęstości zaludnienia Gminy. W 2016 roku gęstość zaludnienia dla gminy Tarnawatka wynosiła 49 osób na km², a w 2021 – 47 osób na km².

Gmina na tle grupy porównawczej

Niekorzystne trendy ogólnokrajowe dotyczące zmniejszania się liczby ludności dotyczą również gminy Tarnawatka. Zgodnie z danymi GUS w roku 2021 w Gminie Tarnawatka zamieszkiwało 3862 osoby i jest to najniższa liczba ludności, jaką odnotowano od kilku lat. Porównując się do innych gmin powiatu tomaszowskiego, Gmina Tarnawatka jest gminą wiejską o porównywalnym stopniu zaludnienia wśród gmin wiejskich powiatu. Najwięcej mieszkańców spośród gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego ma oczywiście gmina Tomaszów Lubelski, w następnej kolejności jest gmina Susiec. Więcej ludności niż na obszarze gminy Tarnawatka zamieszkuje też gminy Ulhówek i Rachanie. Kolejnym ze wskaźników obrazujących wskaźniki demograficzne Gminy na tle innych gmin powiatu tomaszowskiego jest liczba mieszkańców przypadająca na 1 km². W 2021 r. gęstość zaludnienia na 1 km² wyniosła 47 osób, przy średniej dla całej grupy porównawczej 48,8. Gmina Tarnawatka jest zatem gminą wiejską o porównywalnym stopniu zaludnienia wśród gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego, (w których poziom zaludnienia waha się w granicach 30-98 osób/km²). Najgęściej zaludnioną gminą w grupie porównawczej jest Bełzec (98 osób/ km²), a najsłabiej Ulhówek – 30 osób/km²). Średnia gęstość zaludnienia w powiecie wynosi 54 os/ km². Wskaźnik zawyża oczywiście miasto Tomaszów Lubelski – stolica powiatu. Na podstawie analizy porównawczej lat 2014 -2021 zauważalne są również ogólne, negatywne tendencje w zakresie zmiany liczby ludności, a co za tym idzie i wskaźnika gęstości zaludnienia.

Tabela 6. Gęstości zaludnienia gmin grupy porównawczej dla gminy Tarnawatka

Nazwa jednostki samorządu terytorialnego	na 1 km ²
Gmina Bełżec	98
Gmina Jarczów	31
Gmina Krynice	43
Gmina Rachanie	52
Gmina Susiec	38
Gmina Tarnawatka	47
Gmina Telatyn	34
Gmina Ulhówek	30
Gmina Tomaszów Lub (wiejska)	66
Powiat tomaszowski	54

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Liczba ludności Gminy Tarnawatka sukcesywnie zmniejsza się. W 2014 r. Gmina liczyła ponad 4000 osób, w 2021 r. już tylko 3862. Wśród ogółu ludności nieznacznie przeważają mężczyźni, stanowiący 50,4%. Niewielka przewaga mężczyzn utrzymuje się w kolejnych latach.

Tabela 7. Liczba osób zameldowanych na terenie gminy

Rok	Liczba ludności	Kobiety	Mężczyźni
31.12.2014	4022	1995	2027
31.12.2015	3955	1953	2002
31.12.2016	3956	1946	2010
31.12.2017	3947	1951	1996
31.12.2018	3941	1944	1997
31.12.2019	3894	1935	1959
31.12.2020	3885	1930	1955
31.12.2021	3862	1916	1946

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Saldo migracji wewnętrznych od kilku lat ma wartość ujemną. Wyjątek stanowi rok 2017, kiedy to odnotowano dodatnie saldo migracji w Gminie. Rekordową wartość w ciągu ostatnich lat saldo migracji wewnętrznych osiągnęło natomiast w 2019 roku, kiedy to wyniosło -27. Z kolei w 2021 r. napływ ludności w ramach migracji wewnętrznych wyniósł 54 osoby, a 60 osób wyprowadziło się z terenu Gminy Tarnawatka. Saldo migracji wewnętrznych wyniosło -6. Gmina zatem systematycznie wyludnia się.

Tabela 8. Migracje ludności na pobyt stały

Rok	Napływ wew.	Napływ zagraniczny	Odływ wew.	Odływ zagraniczny	Saldo migracji wewnętrznych	Saldo migracji zagranicznych
2016	21	0	30	0	-9	0
2017	57	0	50	3	7	-3
2018	26	2	30	0	-4	2
2019	32	2	59	0	-27	2
2020	23	2	34	1	-11	1
2021	54	0	60	0	-6	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W 2021 r. w Gminie Tarnawatka zmarły 42 osoby (21 mężczyzn i 21 kobiet). Wskaźnik ten jest porównywalny w ostatnich kilku latach, jednak suma zgonów z lata 2014- 2021 wskazuje na przewagę mężczyzn. W ciągu tego okresu zmarło bowiem 192 mężczyzn i 172 kobiety (łącznie 364 osoby). Najwięcej osób zmarło w 2015 roku (58), a najmniej w 2014 (39).

Tabela 9. Liczba zgonów w gminie

Rok	Mężczyźni	Kobiety	Razem
2014	22	17	39
2015	25	33	58
2016	15	25	40
2017	22	18	40
2018	22	20	42
2019	34	20	54
2020	31	18	49
2021	21	21	42
Ogółem	192	172	364

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W analogicznym okresie, w Gminie Tarnawatka urodziło się 276 dzieci, 145 chłopców i 131 dziewczynek. Liczba zgonów w każdym roku przewyższa liczbę urodzeń w Gminie, zatem mamy do czynienia z permanentnym ujemnym przyrostem naturalnym ludności. W ciągu ostatnich kilku lat, pomimo wprowadzenia wielu programów prorodzinnych i wspierających dzietność, w Gminie Tarnawatka nie odnotowano wzrostu urodzeń. Co więcej, rok 2021 był wyjątkowy, jeśli chodzi o liczbę urodzeń – w tym roku w Gminie urodziło się najmniej (27) dzieci od kilku lat.

Rok wcześniej (w roku 2020) , w Gminie urodziło się natomiast 39 dzieci, co jest najwyższą wartością kilku ostatnich lat. Nie zmienia o jednak ogólnego trendu spadku ludności, ponieważ w tym samym czasie zmarło 49 osób.

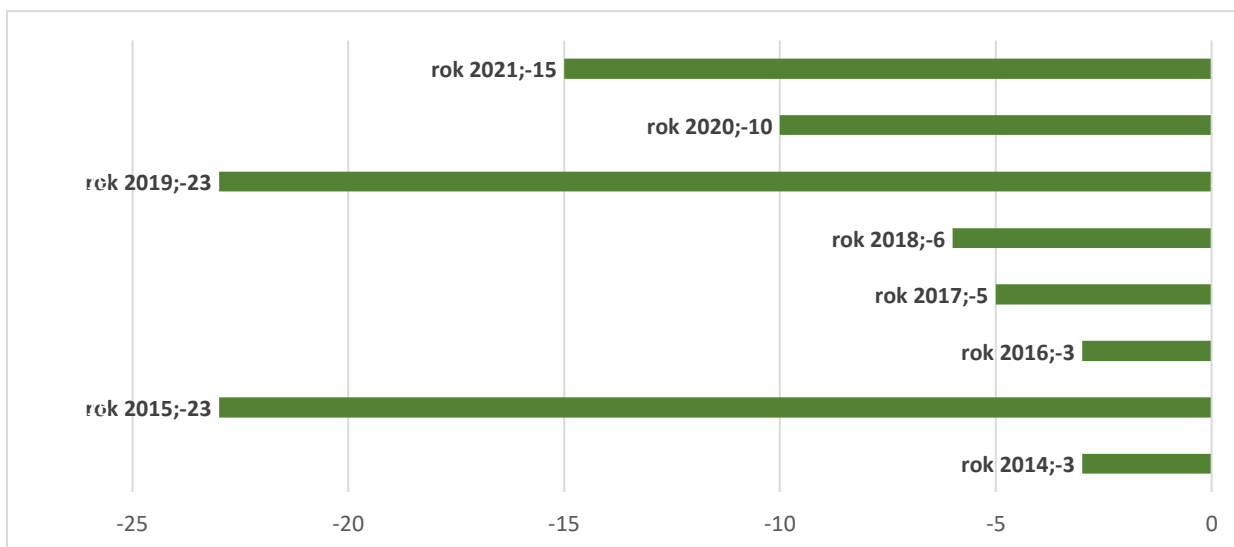
Tabela 10. Liczba urodzeń w gminie

Rok	Mężczyźni	Kobiety	Razem
2014	17	19	36
2015	20	15	35
2016	22	15	37
2017	17	18	35
2018	19	17	36
2019	18	13	31
2020	20	19	39
2021	12	15	27
Ogółem	145	131	276

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Przyrost naturalny od lat ma wartość ujemną, przy czym najniższą wartość osiągnął w 2015 roku (-23). W 2021 roku przyrost naturalny w Gminie Tarnawatka wyniósł -10.

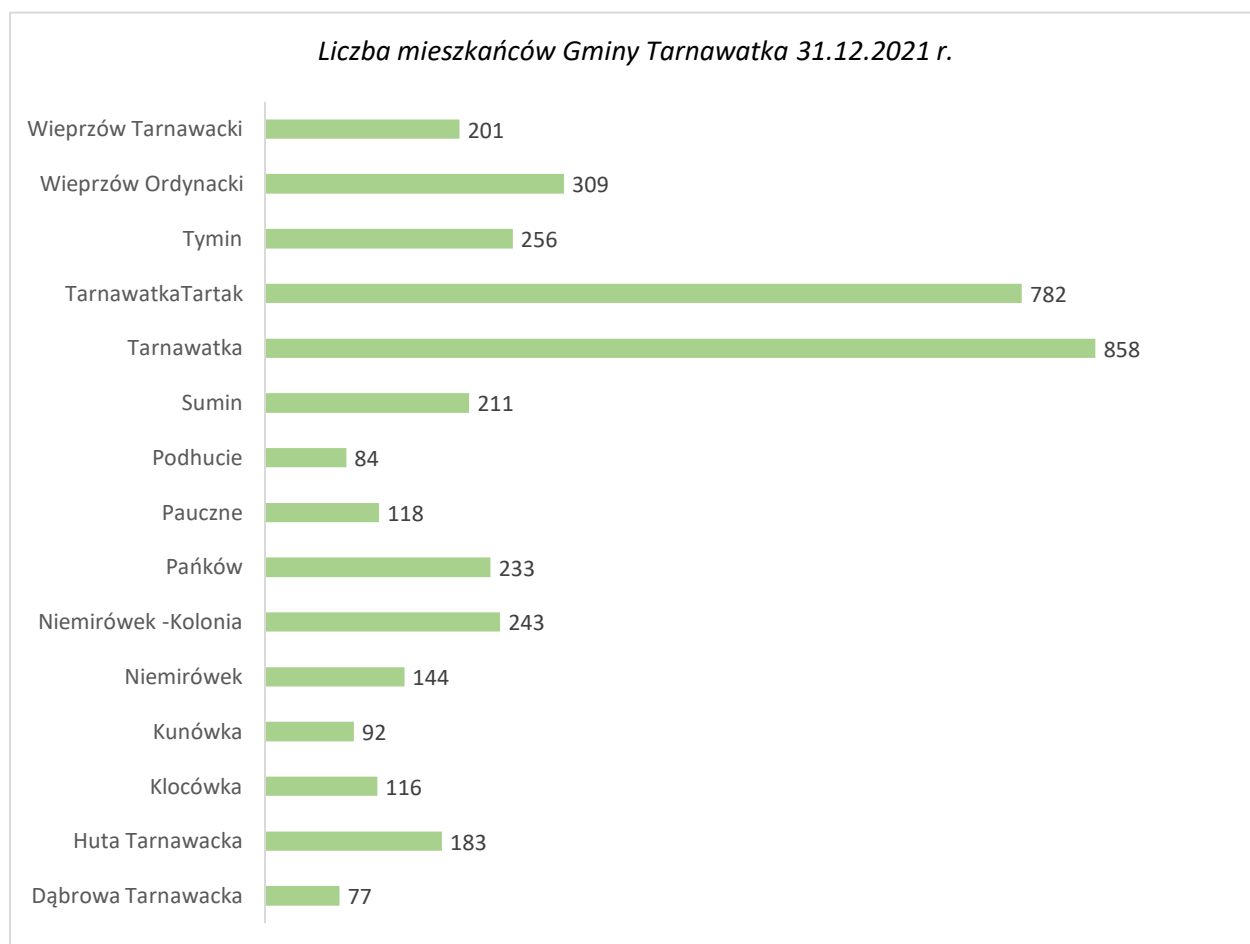
Wykres 2. Wartość współczynnika przyrostu naturalnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Analiza liczby mieszkańców poszczególnych miejscowości w Gminie wskazuje, iż najwięcej mieszkańców ma siedziba władz gminnych - Tarnawatka (858 osób). Niewiele mniej osób (782) zamieszkuje miejscowość Tarnawatka-Tartak. Najmniej mieszkańców mają: Dąbrowa Tarnawska (77 osób) i Podhucie (84 osoby).

Wykres 3. Liczba stałych mieszkańców w poszczególnych miejscowościach położonych na terenie gminy Tarnawatka na dzień 31.12.2021 roku

Źródło: Opracowanie na podstawie Raportu o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Analiza struktury wiekowej mieszkańców gminy pokazuje, że 2/3 mieszkańców (62,5%) znajduje się w grupie najbardziej mobilnej, tj. 20-65 lat. Osób od 0 do 19 roku życia jest 19,9%, zatem, co piąty mieszkaniec nie ma ukończonych 20 lat. Osoby w starszych grupach wiekowych, tj. mające 65 lub więcej lat stanowią 17,6% społeczności Gminy.

Struktura wiekowa

Tabela 11. Struktura wiekowa ludności gminy

Ludność ogółem	ogółem	mężczyźni	kobiety
0-4 lata	170	85	85
5-9 lat	173	90	83
10 – 14 lat	211	111	100
15- 19 lat	214	108	106
20-24 lata	228	120	108
25- 29 lat	304	155	149
30 – 34 lata	282	162	120

Ludność ogółem	ogółem	mężczyźni	kobiety
35 – 39 lat	286	143	143
40 – 44 lata	312	164	148
45 – 49 lat	280	159	121
50 – 54 lata	221	103	118
55 – 59 lat	241	125	116
60 – 64 lata	260	139	121
65 – 69 lat	230	109	121
70 i więcej lat	450	173	277

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Gminę Tarnawatka charakteryzuje wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym (wiek zdolności do pracy). W 2021 roku 18,3% mieszkańców było w wieku przedprodukcyjnym, 62% w wieku produkcyjnym, a 19,7% w wieku poprodukcyjnym. Zatem co piąty mieszkaniec Gminy znajduje się w wieku poprodukcyjnym.

Według Głównego Urzędu Statystycznego w wieku produkcyjnym znajdują się mężczyźni pomiędzy 18-64 rokiem życia i kobiety pomiędzy 18-59 rokiem życia. Osoby w wieku poprodukcyjnym (to osoby, które zazwyczaj kończą pracę zawodową), czyli mężczyźni w wieku 65 lat i więcej oraz kobiety w wieku 60 lat i więcej.

Na przykładzie zestawienie poniżej wyraźnie zauważamy jednak, że liczba młodych mieszkańców Gminy w ostatnich latach systematycznie maleje. Zmniejsza się również liczba osób w wieku produkcyjnym. Odwrotna sytuacja ma miejsce w przypadku ludności w wieku poprodukcyjnym – tutaj obserwujemy tendencję wzrostową. Z danych można więc wywnioskować, że społeczeństwo Gminy generalnie starzeje się

Tabela 12. Ludność gminy w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym

Ludność (kategoria)	2014 r.	2015 r.	2016r.	2017r.	2018r.	2019r.	2020r.	2021r.
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	771	737	744	734	733	709	690	674
Ludność w wieku produkcyjnym	2 531	2 502	2 471	2 454	2 432	2 412	2 408	2 387
Ludność w wieku poprodukcyjnym	720	716	741	759	776	773	787	801
Ludność ogółem	4 022	3 955	3 956	3 947	3 941	3 894	3 885	3 862

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W związku ze starzeniem się społeczeństwa, wzrastają również wskaźniki dotyczące obciążenia demograficznego. Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na każde 100 osób w wieku produkcyjnym systematycznie wzrasta- w 2014 roku wskaźnik ten wynosił 58,9, a w 2021 61,8. Główna przyczyna tej zmiany to wzrost liczby osób starszych. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku pozostałych wskaźników w tym obszarze – współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi wzrósł od 2014 r. z 21,7 do 25,9, a odsetek osób w wieku 65 lat i więcej wzrósł w omawianym okresie z 15,1% do 17,6%.

Tabela 13. Wskaźniki obciążenia demograficznego

Wskaźnik	2014 r.	2015 r.	2016r.	2017r.	2018r.	2019r.	2020r.	2021r.
ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	58,9	58,1	60,1	60,8	62,0	61,4	61,3	61,8
współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi	21,7	21,9	22,4	23,2	23,6	24,0	24,2	25,9
odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem	15,1	15,2	15,5	16,0	16,2	16,5	16,7	17,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Mieszkalnictwo

Warunki mieszkaniowe to jeden z ważniejszych czynników świadczących o rozwoju gospodarczym społeczeństwa oraz stopniu jego zamożności. O warunkach mieszkaniowych świadczą wskaźniki dotyczące dostępności oraz powierzchni mieszkań.

W Gminie Tarnawatka przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w 2021 r. wynosiła 80,9 m². W ciągu kilku ostatnich lat wartość tego wskaźnika nieznacznie wzrosła. Na 1 osobę przypada 26,9 m² czyli o 1,1 m² więcej niż w 2014 roku. Przeciętne mieszkanie w Gminie posiada 3,75 izby (nieco więcej niż w 2014 r.), na jedno mieszkanie przypadają natomiast 3 osoby (ten wskaźnik nieznacznie maleje).

Tabela 14. Zasoby mieszkaniowe Gminy Tarnawatka

Wskaźnik	2015 r.	2016 r.	2017 r.	2018 r.	2019 r.	2020 r.
przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (m ²)	79,8	80,0	80,1	80,3	80,7	80,9
przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę (m ²)	25,8	25,9	26,1	26,3	26,8	26,9
mieszkania na 1000 mieszkańców	323,4	324,3	326,1	327,6	332,6	332,3
przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu	3,72	3,72	3,73	3,74	3,75	3,75
przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie	3,09	3,08	3,07	3,05	3,01	3,01
przeciętna liczba osób na 1 izbę	0,83	0,83	0,82	0,82	0,80	0,80

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Gmina na tle grupy porównawczej

Warunki mieszkaniowe Gminy Tarnawatka na tle gmin obszaru porównawczego przedstawiają się niezbyt korzystnie. Gmina ma jedno z najniższych wskaźników przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania (niższy jest tylko w gminie Rachanie). Są gminy (Telatyn i Tomaszów Lub., gdzie przeciętne mieszkanie jest prawie o 20 m² większe niż w Gminie Tarnawatka. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku powierzchni mieszkania w przeliczeniu na 1 osobę (niższy wskaźnik ma tylko Bełżec). Z kolei wskaźnik „mieszkania na 1000 mieszkańców” plasuje Gminę Tarnawatka w środkowej części zestawienia. Ponadto, wskaźniki warunków mieszkaniowych są w Gminie Tarnawatka niższe niż średnie dla całego powiatu.

Tabela 15. Warunki mieszkaniowe - Gmina na tle grupy porównawczej

jednostka	przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania	przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	mieszkania na 1000 mieszkańców
Gmina Bełżec	83,1	26,4	317,3
Gmina Jarczów	91,1	32,5	357,0
Gmina Krynice	93,5	29,1	348,3
Gmina Rachanie	79,1	28,3	358,2
Gmina Susiec	84,8	28,2	332,2
Gmina Tarnawatka	80,9	26,9	332,3
Gmina Telatyn	97,7	31,4	321,5
Gmina Ulhówek	81,8	30,1	368,1
Gmina Tomaszów Lub (wiejska)	97,2	31,1	319,7
Powiat tomaszowski	86,1	29,7	345,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Gmina Tarnawatka w swoim zasobie posiada 7 mieszkań w 4 budynkach, 2 z nich oddanych jest w najem z czego dotyczą one mieszkań w szkołach przekazanych w trwały zarząd. Należności na dzień 31 grudnia 2021 roku wyniosły 6 218, 90 zł, w tym zaległości 5 628, 50 zł.

Tarnawatka posiada Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy (Załącznik do Uchwały Nr XIII/92/2016 Rady Gminy Tarnawatka z dnia 13 czerwca 2016 roku) „Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy Tarnawatka na lata 2016-2020). Opracowanie Wieloletniego Programu Gospodarowania Mieszkaniowym Zasobem Gminy Tarnawatka jest realizacją obowiązku, który nałożyła na gminy ustawa o ochronie praw lokatorów.

Kapitał społeczny

Kapitał społeczny można określić jako zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określonej grupy i umożliwiających im skuteczne współdziałanie. Pod względem ekonomicznym jakość kapitału społecznego oddziałuje na procesy wzrostu i rozwoju, dlatego świadoma kreacja kapitału społecznego jest właściwą strategią rozwojową, a sprawne zarządzanie gminą, charakteryzujące się wysoką jakością rządzenia, może stać się głównym czynnikiem kreacji tego kapitału.

O ile jakość rządzenia jest bezpośrednio powiązana z obowiązującymi przepisami prawa, tak jakość kapitału społecznego wynika z uwarunkowań lokalnych i powinna opierać się na budowaniu zaufania

do instytucji publicznych, które funkcjonują na rzecz miejscowej społeczności.

Na kapitał społeczny składają się m.in. wiedza, normy etyczne i kulturowe, empatia, ale również zaangażowanie społeczne. O ile poziom wiedzy jest trudny do zmierzenia, o tyle normy etyczne i kulturowe oraz poziom zaangażowania mieszkańców da się zaobserwować.

Organizacje pozarządowe podejmujące działania na rzecz społeczności lokalnej są ważnym ogniwem wspólnoty samorządowej, jaką stanowi gmina. Działania podejmowane przez organizacje pozarządowe sprawiają, że rośnie ich rola w kreowaniu pozytywnych zmian w środowisku lokalnym, co ma również wpływ na rozwój i promocję jednostki samorządu terytorialnego. Organizacje pobudzają aktywność obywatelską, uczą dialogu społecznego, są łącznikiem pomiędzy obywatelami, a władzą.

W Gminie działa kilka stowarzyszeń m.in. „Wzgórze Przyjaźni”, „Zielony Domek”, czy Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Gminy Tarnawatka. Przy tej ostatniej organizacji funkcjonuje Zespół Artystyczny „TARNA-VOX”. Przy OSP Tarnawatka funkcjonuje orkiestra. W większości miejscowości działają Koła Gospodyń Wiejskich. Gmina wspiera działalność stowarzyszeń nieodpłatnie użyczając pomieszczeń, jak również w formie pomocy organizacyjnej. Zadania te realizuje na podstawie art. 13 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz w oparciu o obowiązujący w 2021 roku „Program współpracy Gminy Tarnawatka z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego”

Na terenie Gminy Tarnawatka działalność prowadzą ponadto:

- Ochotnicze Straże Pożarne
- Koła Gospodyń Wiejskich

Gmina Tarnawatka jest członkiem Lokalnej Grupy Działania „Roztocze tomaszowskie”

Infrastruktura społeczna

Edukacja

Istotnym aspektem rozwoju Gminy są możliwości rozwojowe jej społeczności, a jednym z kluczowych aspektów rozwoju mieszkańców jest dostęp do wysokiej jakości edukacji. Systemu edukacji na każdym poziomie daje bowiem fundament pod budowanie świadomego, aktywnego społeczeństwa, które stanowi o przyszłości każdej jednostki samorządu terytorialnego. Dodatkowo, edukacja może przyczynić się do zwalczania negatywnych zjawisk społecznych, m.in. ubóstwa, wykluczenia społecznego, problemu niedostosowania kwalifikacji mieszkańców do potrzeb rynku pracy a tym samym bezrobocia. W perspektywie czasu zmiany w tym zakresie bezpośrednio przekładać się będą na poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy.

Gmina Tarnawatka jest organem prowadzącym dla Zespołu Szkół i Przedszkola w Tarnawatce, w skład którego wchodzi: Publiczne Przedszkole w Tarnawatce i Szkoła Podstawowa w Tarnawatce oraz Szkoły Podstawowej w Hucie Tarnawackiej.

Przedszkole w Tarnawatce

Tabela 16. Wychowanie przedszkolne w Przedszkolu w Tarnawatce

Rok szkolny	Liczba oddziałów	Liczba dzieci
rok szkolny 2020/2021	4	87
rok szkolny 2021/2022	5	107

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Szkoła Podstawowa w Tarnawatce

Tabela 17. Obowiązek szkolny w Szkole Podstawowej w Tarnawatce

Rok szkolny	Liczba oddziałów	Liczba dzieci
rok szkolny 2020/2021	13	204
rok szkolny 2021/2022	13	195

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Zespół Szkół i Przedszkola w Tarnawatce zatrudnia łącznie (stan na 31 grudnia 2021 r.) 37 pracowników pedagogicznych (w tym psycholog, logopeda i 2 nauczycieli wspomagających) oraz 17 pracowników niepedagogicznych.

Nauczyciele w podziale na stopnie awansu:

Tabela 18. Nauczyciele w SP Tarnawatka wg stopnia awansu zawodowego

Stopień awansu	Liczba zatrudnionych
Stażysta	1
Kontraktowy	3
Mianowany	10
Dyplomowany	23

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Placówki realizują ustawowe zadania poprzez działalność dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, uwzględniając kierunki polityki oświatowej państwa oraz wnioski z nadzoru pedagogicznego.

W ramach działalności opiekuńczej uczniowie mają zapewniony bezpłatny dojazd do szkoły lub przedszkola. Warunkiem dofinansowania jest odległość od miejsca zamieszkania

W Szkole Podstawowej w Tarnawatce funkcjonuje świetlica szkolna. Opieką świetlicową sprawowana jest w godzinach porannych od 6.45 do 8.45 oraz od 10.45 do 16.00. ze świetlicy szkolnej korzystało średnio 120 uczniów. Przedszkole czynne jest od 6.30 do 16.00. Zajęcia z podstawy programowej odbywają się od 7.30 do 12.30.

Szkoła Podstawowa w Hucie Tarnawackiej

Szkoła Podstawowa w Hucie Tarnawackiej jest 8 klasową szkołą z oddziałem przedszkolnym, stanowi obwód dla 4 miejscowości: Huty Tarnawackiej, Tymina, Podhucia i Paucznego. Zajęcia prowadzone są w systemie klas łączonych. W Szkole od stycznia do czerwca 2021 roku uczyło się 40 dzieci (w tym 5 w oddziale przedszkolnym), natomiast od września do końca grudnia 2021r.- 33, w tym 7 w oddziale przedszkolnym. Szkoła funkcjonuje zgodnie z obowiązującym prawem oświatowym, zatwierdzonym arkušem organizacyjnym oraz Statutem Szkoły. Na dzień 1 stycznia 2021r. w szkole zatrudniony był 1 pracownik obsługi i 17 nauczycieli (w tym 4 nauczycieli uzupełniających etat): Dyplomowanych-6 Mianowanych-8 Kontraktowych-3 Od września 2021r. zatrudnionych jest 18 nauczycieli (dyplomowanych-6, mianowanych-9, kontraktowych-3, w tym 3 uzupełniających etat) i 1 pracownik obsługi.

Zajęcia opiekuńczo- wychowawcze rozpoczynają się o godz. 7:30 a dydaktyczne o godz. 8:00, kończą się o godz. 14:20 lub 15:15. W ciągu roku szkolnego działa świetlica szkolna, Zajęcia mają charakter

indywidualny i grupowy.

Doradztwo zawodowe

Wewnątrzszkolny system doradztwa zawodowego obejmuje ogół działań podejmowanych przez szkołę w celu prawidłowego przygotowania uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia.

Działalność opiekuńcza i zdrowotna

Świetlica dostępna jest dla dzieci od godziny 7.30 w czasie oczekiwania na lekcje. Po skończonych lekcjach, w zależności od dnia, uczniowie korzystają ze świetlicy do 14.30 lub 15.15.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna

W szkole zatrudniony jest psycholog (5 godzin w tygodniu) oraz nauczyciel terapeuta (2 godziny w tygodniu od września 2021r.). Dla uczniów organizowane są zajęcia wyrównawcze oraz zajęcia rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne. Od września 2021r. w klasie I i w oddziale przedszkolnym prowadzone są zajęcia korekcyjno-kompensacyjne przez nauczyciela specjalistę.

Współczynnik skolaryzacji brutto dla gminy wynosi 74,61. Analiza wydatków Gminy na oświatę i wychowanie pokazuje, iż w ostatnich latach wydatki te systematycznie wzrastały i to zarówno w aspekcie ogólnym, jak i w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W 2019 roku na 1 mieszkańca wydatki Gminy w dziale 801 "Oświata i wychowanie" wyniosły 1 357,34 zł, a w 2021 r. odpowiednio 1 903,27 zł.

Tabela 19 Wydatki budżetowe Gminy w Dziale 801 „Oświata i wychowanie”

Wydatki Gminy w	2019 r	2020 r.	2021 r.
dziale Dział 801 -			
Oświata i	5 323 472,38	5 502 193,42	7 369 466,90
wychowanie			
Wydatki Gminy na	1 357,34	1 411,54	1 903,27
1 mieszkańca w			
dziale Dział 801 -			
Oświata i			
wychowanie			
Wydatki Gminy	4 632,40	5 232,51	5 922,82
ogółem na 1			
mieszkańca			

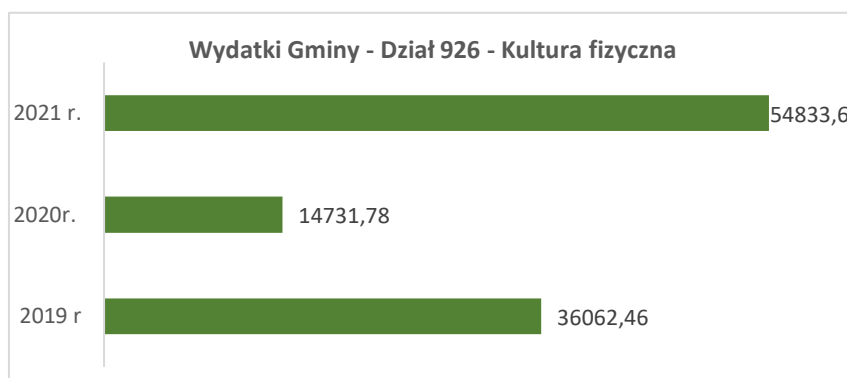
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Sport i rekreacja

Przy Gminie działa drużyna piłkarska klasy "A" - Piłkarski Gminny Klub Sportowy Tarnawatka. Corocznie odbywają się zawody sportowe o Puchar Wójta (piłka nożna, biegi, wyścigi rowerowe). GKS Tarnawatka istnieje pod obecną nazwą od 1990 roku.

Klub skupia młodych ludzi z okolicznych miejscowości, którzy rozwijają pasję piłkarskie i aktywnie spędzają czas. Według danych GUS, do klubu sportowego Gminy Tarnawatka należy 48 mężczyzn, w tym 20 poniżej 18 roku życia (dane za 2021 r.)

Wykres 4. Wydatki Gminy Tarnawatka w Dziale 926 „Kultura fizyczna

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W 2021 r. wydatki Gminy w dziale „Kultura fizyczna” wyniosły 54 833,60 zł. W stosunku do roku 2019 były one wyższe o 52%. Rok 2020 był wyjątkowy ze względu na pandemię COVID 19, więc trudno porównywać skalę wydatków na kulturę fizyczną z tym okresem.

Na obszarze Gminy nie ma zbyt wielu dróg przeznaczonych dla rowerów. Długość ścieżek rowerowych wg stanu na 31.12.2021 r. wynosiła zaledwie 3,20 km i nie zmieniła się od 2018 r. Długość chodników (przy drogach gminnych) wg stanu na 31.12.2021 r. wynosiła 3,25 km i nie zmieniła się od 2018 r.

Ochrona zdrowia i pomoc społeczna

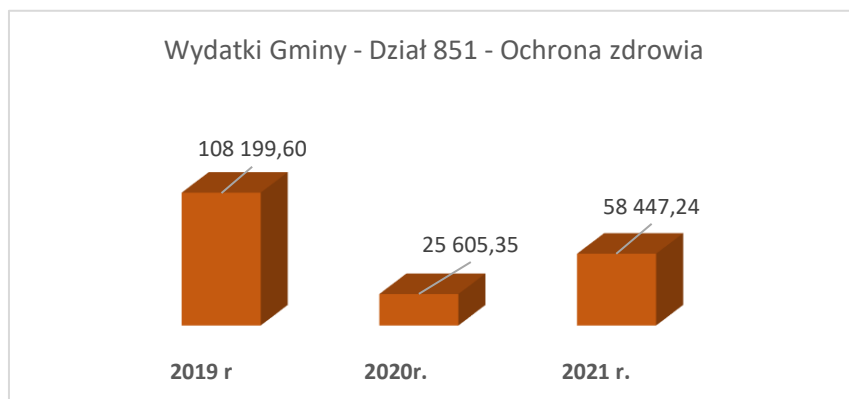
Na terenie gminy działa jedna przychodnia podstawowej opieki zdrowotnej, w ramach której działają poradnie:

- poradnia lekarza poz
- poradnia lekarza rodzinnego
- gabinet zabiegowy
- poradnia pielęgniarstwa środowiskowo-rodzinnej
- poradnia położnej środowiskowo-rodzinnej
- gabinet zabiegowy
- punkt szczepień

Na terenie gminy funkcjonuje 1 apteka.

Wydatki Gminy w dziale 851 „Ochrona zdrowia” w 2021 roku wyniosły 58 447,24 zł i były prawie o połowę niższe niż w 2019 r. W porównaniu z 2020 rokiem, skala wydatków w omawianym obszarze była znacznie wyższa, jednak jest to związane z pandemią i związanym z nią ograniczeniami.

Wykres 5. Wydatki Gminy Tarnawatka w Dziale 851 „Ochrona zdrowia”

W 2020 roku na terenie Gminy Tarnawatka udzielono 15 405 porad w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej. W 2021 roku liczba tych porad w gminie była większa i wyniosła 18 297.

Pomoc społeczna

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnawatce jest inicjatorem działań o charakterze pomocowym, aktywizującym oraz integrującym różnorodne środowiska na rzecz wsparcia grup i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Przy realizacji zadań Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnawatce współpracuje z Powiatowym Urzędem Pracy w Tomaszowie Lubelskim, Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, Sądem Rodzinnym, Komendą Policji, Szkołami, placówkami Służby Zdrowia, Prokuraturą, Bankiem Żywności, Polskim Czerwonym Krzyżem. Według stanu na dzień 31.12.2021 r. w GOPS zatrudnionych było ogółem 6 osób, co w przeliczeniu na etaty wynosi 6 etatów

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnawatce w 2021 roku na realizację zadań własnych i zleconych wydatkował kwotę 6 923 031,94 zł., z czego: - ze środków budżetu gminy – 984 400,43 zł - ze środków budżetu państwa – 5 938 631,51 zł. Celem pomocy społecznej jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

W 2021 roku ze świadczeń pomocy społecznej skorzystały 127 rodzin, w których żyło 342 osób. Pomocą objęto więc 1,22 % ogółu mieszkańców Gminy Tarnawatka. W 2021 roku dominującym powodem korzystania ze świadczeń pomocy społecznej było bezrobocie i ubóstwo. Z tej przyczyny wsparciem objęto 64 rodzin, w których żyły 151 osoby.

Wsparcie pieniężne

Zasiłek celowy przyznano 59 rodzinom korzystającym z pomocy. Powodem wzrostu częstotliwości udzielania ww. świadczenia była potrzeba zapewnienia pomocy dzieciom i młodzieży w formie zasiłku pieniężnego na żywność z powodu pandemii koronawirusa.

Inną formą pomocy jest zasiłek stały przyznawany osobom całkowicie niezdolnym do pracy z powodu niepełnosprawności lub z powodu wieku (kobiety - 60 lat, mężczyźni - 65 lat) - w przypadku, gdy nie nabyli świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego. Z tej formy pomocy skorzystało 7,2% ogólnej liczby rodzin korzystających z pomocy. Inną formą pomocy jest zasiłek okresowy - 354 wypłaconych świadczeń dla 103 rodzin na kwotę 135 854,95 zł.

Świadczenia niepieniężne:

- **praca socjalna** prowadzona z osobami i rodzinami w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej. Ma na celu zaspokojenie ich potrzeb, lepsze dostosowanie do zasad życia społecznego, poprawę pozycji społecznej. W roku 2021 pracownicy socjalni prowadzili pracę socjalną w 127 rodzinach korzystających z pomocy społecznej
- **zapewnienie posiłku** - prowadzenie dożywiania dzieci i młodzieży w szkołach i przedszkolach w ramach programu „Posiłek w szkole i w domu”. Dożywianiem objęto 50 dzieci i młodzieży z terenu Gminy Tarnawatka, na co wydatkowano kwotę 69 600,00 zł.
- **usługi opiekuńcze przyznawane osobom, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych, podstawowej opieki higienicznej zalecanej przez lekarza czy zapewnienie kontaktu z otoczeniem.** W 2021 roku z pomocy w postaci usług opiekuńczych skorzystały 2 osoby. Koszt świadczenia usług wyniósł 17 443,00 zł.
- **specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi** - w 2021 roku specjalistyczne usługi opiekuńcze zostały przyznane decyzją dla 7 dzieci oraz 1 osoby dorosłej.. Koszt realizacji tego zadania wyniósł 35 84 552,50 zł, z czego w całości został pokryty z dotacji celowej budżetu państwa.
- **pobyt w domach pomocy społecznej** - w 2021 roku w domach pomocy społecznej przebywało 4 mieszkańców gminy Tarnawatka. Łączny koszt poniesiony przez gminę z tytułu opłaty za pobyt mieszkańców w DPS wyniósł 133 781,56 zł.
- **udzielenie schronienia** - W 2021 roku w schronisku dla bezdomnych przebywała jedna osoba z gminy Tarnawatka. Koszt pobytu wyniósł 2 638,86 zł.
- **składki na ubezpieczenie zdrowotne** - w 2021 roku GOPS w Tarnawatce opłacił składkę zdrowotną w wysokości: 10 141,25 zł za 21 osób pobierających zasiłek stały

Wspieranie rodziny

Programy :

- Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Tarnawatka na lata 2019 – 2021.
- Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie

Niebieska Karta - W 2021 roku do Zespołu Interdyscyplinarnego wpłynęło 6 „Niebieskich Kart” dotyczących przemocy w rodzinie oraz kontynuowano procedurę 2 „Niebieskich Kart” z roku 2020. W 2021 roku zakończono 5 „Niebieskich Kart”.

Karta Dużej Rodziny - W 2021 roku zarejestrowano 14 wniosków o wydanie Karty Dużej Rodziny. Zamówiono 42 karty tradycyjne i 15 elektronicznych dla 14 rodzin. Jedną kartę unieważniono. Od początku trwania programu tj. od 16 czerwca 2014 r. rodziny z terenu Gminy Tarnawatka mogą korzystać z przywilejów jakie daje Karta Dużej Rodziny. Na realizację ww. programu w 2021 roku otrzymano dotację państwa w wysokości 184,31 złotych.

Świadczenia rodzinne - W 2021 roku w ramach zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami wypłacono kwotę 1 978 585,06 zł. Nienależnie pobrane świadczenia rodzinne wraz z dodatkami podlegają zwrotowi. W 2021 roku osoby, które nienależnie pobrały ww. świadczenia dokonały ich zwrotu na kwotę 10 364,69 zł., odsetki stanowiły kwotę 69,99 zł

Świadczenia opiekuńcze - W 2021 roku GOPS wypłacił jednorazową zapomogę z tytułu urodzenia się dziecka dla 25 rodzin w łącznej wysokości 25 000,00 zł.

Świadczenie rodzicielskie W 2021 roku wypłacono 189 świadczeń rodzicielskich w łącznej wysokości 176 957,00 zł.

Ubezpieczenie społeczne i zdrowotne opłacane za niektóre osoby pobierające świadczenia opiekuńcze oraz zasiłek dla opiekuna - W 2021 roku opłacono składkę na ubezpieczenie społeczne za osoby pobierające , świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy i zasiłek dla opiekuna na kwotę 128 962,00 zł. W 2021 roku opłacono składkę na ubezpieczenie zdrowotne za osoby, pobierające

świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy i zasiłek dla opiekuna za łączną kwotę 20 599,89 zł.

Fundusz alimentacyjny - W Gminie Tarnawatka ze świadczeń z funduszu alimentacyjnego korzystają 42 osoby uprawnione. W 2021 roku ogólna suma wypłaconych świadczeń z funduszu alimentacyjnego wyniosła 106 650,00 zł.

Świadczenie wychowawcze 500 + w 2021 roku wypłacano 7 455 świadczeń wychowawczych na kwotę 3 957 189,00 zł.

Program „Dobry Start” - W 2021 roku Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnawatce wypłacił świadczenie „Dobry Start” Wypłacono 4 świadczeń w łącznej wysokości 1 200,00 zł.

W 2021 r. stypendia szkolne zostały wypłacone na łączną kwotę 49 020,00 zł, w tym z dotacji 39 216,00 zł. Wkład własny Gminy na realizację zadania wyniósł 9 804,00 zł, co stanowi 20 % całej kwoty wypłaconych świadczeń.

Bezpieczeństwo

Ochotnicze straże pożarne

Na terenie gminy Tarnawatka działa 9 jednostek OSP. OSP Tarnawatka jest włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo – Gaśniczego. Jednostki te w 2021 roku w swoich szeregach skupiały 170 członków zwyczajnych w tym 160 mężczyzn, 10 kobiet, 4 członków honorowych i 30 członków wspierających.

Przy jednostkach OSP Sumin, OSP Wieprzów, OSP Niemirówek-Kolonia, OSP Tarnawatka działają Młodzieżowe Drużyny Pożarnicze Dziewcząt i Chłopców, które w swoich szeregach skupiają 50 członków.

Zadania Gminy związane z obronnością

Podjęte działania dotyczące zadań obronnych:

- Sporządzenie Planu Szkolenia Obronnego na 2021 rok,
- Sporządzenie i przesłanie do Dyrektora WB i ZK LUW w Lublinie Ankiety na potrzeby Narodowego Kwestionariusza Pozamilitarnych Przygotowań Obronnych województwa lubelskiego 2021 r.
- Sporządzenie Planu kontroli wykonywania zadań obronnych w gminie Tarnawatka w 2021 roku,
- Aktualizacja w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków „Gminnego Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”
- Sporządzenie wykazu posiadaczy samochodów ciężarowych o ładowności pow. 3,5t, ciągników siodłowych i balastowych oraz przyczep, naczep oraz maszyn do robót ziemnych, budowlanych, drogowych oraz innych urządzeń.

Biblioteki

Gminna Biblioteka Publiczna w Tarnawatce posiada status instytucji kultury (wpisana do rejestru instytucji kultury) Gminna Biblioteka Publiczna z siedzibą w Tarnawatce mieści się w budynku szkoły. Dwa istniejące punkty biblioteczne mają swoją siedzibę w szkołach

- w Szkole Podstawowej w Tarnawatce
- w Szkole Podstawowej w Hucie Tarnawackiej.

Na chwilę obecną osoba na wózku inwalidzkim nie może skorzystać z usług biblioteki , ponieważ w

pomieszczeniu nie ma windy, a biblioteka mieści się na drugim piętrze. Pod koniec 2022 roku biblioteka zmieni swoją siedzibę i będzie mieściła się na parterze, wtedy sytuacja osób dla których bariery architektoniczne stanowią problem ulegnie poprawie. Biblioteka nie jest wyposażona w sprzęt dla osób niepełnosprawnych. Biblioteka posiada natomiast w swoich zbiorach księgozbiór dla osób z dysfunkcjami wzroku.

W bibliotece i dwóch punktach bibliotecznych zarejestrowano łącznie **420** czytelników.: 252 osoby uczące się, 76 osób pracujących (92 osoby – inne kategorie) Na 100 mieszkańców przypada 10,8 czytelnika. Łączna liczba odwiedzin w 2021 r. wyniosła 2 790 użytkowników

Tabela 20. Wypożyczenia książek w bibliotece i punktach bibliotecznych

placówka	Liczba wypożyczeń
Gminna Biblioteka Publiczna	6871
Punkty biblioteczne	105
razem	6976

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Tabela 21. Czytelnicy wg kategorii wiekowej zarejestrowani w bibliotece i punktach bibliotecznych

Grupa wiekowa	Liczba czytelników
Poniżej 5 lat	41
6-12 lat	139
13-15 lat	79
16-19lat	36
20-24 lata	11
25-44lat	53
45-60lat	43
powyżej 60 lat	18
razem	420

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

W roku 2021 nastąpił znaczny spadek uczniów korzystających z Gminnej Biblioteki Publicznej z uwagi na pandemię koronawirusa. Gminna Biblioteka Publiczna z racji tego, że mieści się w budynku szkoły, to zgodnie z wytycznymi MENiN wejście do budynku szkoły, a również biblioteki było bardzo ograniczone.

W 2021r. wydano na zakup księgozbioru 6 928 zł.

W bibliotece zatrudniona jest jedna osoba na stanowisku bibliotekarskim w pełnym wymiarze czasu pracy.

Gmina Tarnawatka pozyskała środki na budowę biblioteki w kwocie 2 000 000 zł. Pieniądze pozyskano z Rządowego Funduszu Rozwoju Inwestycji Lokalnych na realizację zadania: Przystanek na Kresach- Gminna Biblioteka Publiczna w Tarnawatce. Realizacja zadania przewidziana została od października 2021 r. do października 2022r.

Kultura

Na terenie gminy funkcjonują zespoły artystyczne Koła Gospodyń Wiejskich w miejscowościach Huta Tarnawacka, Tymin, Wieprzów i Tarnawatka. W Dąbrowie Tarnawackiej mieszka artysta ludowy Marian Chmiel. Zajmuje się on wyrabianiem naczyń garncarskich sposobem przekazywanym z pokolenia na pokolenie.

W Gminie Tarnawatka funkcjonuje jedna instytucja kultury, którą jest Gminna Biblioteka Publiczna w Tarnawatce. Organizacyjnie w strukturach Urzędu Gminy wyodrębniono stanowisko ds. organizacji działalności kulturalnej.

W Gminie działa kilka stowarzyszeń m.in. „Wzgórze Przyjaźni”, „Zielony Domek”, czy Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Gminy Tarnawatka. Przy tej ostatniej organizacji funkcjonuje Zespół Artystyczny „TARNA-VOX”. Przy OSP Tarnawatka funkcjonuje orkiestra.

W większości miejscowości działają Koła Gospodyń Wiejskich. Gmina wspiera działalność stowarzyszeń nieodpłatnie użyczając pomieszczeń, jak również w formie pomocy organizacyjnej. Zadania te realizuje na podstawie art. 13 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz w oparciu o obowiązujący w 2021 roku „Program współpracy Gminy Tarnawatka z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego” W 2021 roku nie został ogłoszony konkurs dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego na realizację zadań publicznych. Obostrzenia wprowadzone w związku z pandemią spowodowały znaczne ograniczenie dotychczasowej działalności zarówno Biblioteki, jak i stowarzyszeń

Sfera gospodarcza

Podmioty gospodarki narodowej i tereny inwestycyjne

W 2021 roku (stan na 31.XII) w Gminie Tarnawatka zarejestrowane były 243 podmioty gospodarki narodowej. W sekcji „przemysł i budownictwo” zarejestrowane były 73 podmioty, w sekcji „rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” - 2 podmioty. „Pozostałą działalność” reprezentowało 168 podmiotów. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w Gminie Tarnawatka systematycznie wzrasta – w 2015 wynosiła 184, w ciągu 6 lat wzrosła o 59 jednostek. Zdecydowana większość podmiotów to małe i mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające mniej 9 osób, 4 firmy zatrudniają od 10 do 49 pracowników, a 1 przedsiębiorstwo powyżej 50 osób.

Tabela 22. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ogółem liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej (stan na koniec roku)	184	190	200	221	230	235	243
Z tego wg grup rodzajów działalności PKD							
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	4	4	4	1	1	2	2
przemysł i budownictwo	57	60	58	70	69	72	73
pozostała działalność	123	126	138	150	160	161	168

Z tego według wielkości zatrudnienia							
0 - 9	179	185	195	216	225	230	238
10 - 49	4	4	4	4	4	4	4
50 - 249	1	1	1	1	1	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W 2021 r. zarejestrowano na obszarze Gminy 24 nowe firmy, z czego 11 reprezentuje „przemysł i budownictwo”, a pozostałe 13 inny rodzaj działalności. Najwięcej nowych firm pojawiło się w gminie w 2018 r. (40), a najmniej w 2020 r. (17).

Tabela 23. Podmioty nowo zarejestrowane według sekcji PKD

okres	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ogółem	19	18	22	40	25	17	24
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	0	0	0	0	0	1	0
przemysł i budownictwo	13	10	5	21	8	8	11
pozostała działalność	6	8	17	19	17	8	13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na dzień 31.12.2021 r. Gmina posiada 183,312 ha gruntów, z czego 169,115 ha znajdują się w bezpośrednim zarządzie gminy, 4,034 ha w zarządzie jednostki budżetowej tj. 1,9443 ha oddane jest w trwały zarząd Szkole Podstawowej w Hucie Tarnawackiej i 2,09 ha Zespołowi Szkół i Przedszkola w Tarnawatce. Gmina Tarnawatka jest właścicielem 0,445 ha gruntów na których budynki lub ich części oddane są w najem oraz 5,122 ha gruntów oddanych w dzierżawę. W użytkowaniu wieczystym pozostaje 4,596 ha gruntu. Grunty gminne to w przeważającej części – 121,835 ha drogi. Gmina dysponuje 7,85 ha działek budowlanych niezabudowanych, 2,348 ha działek usługowych niezabudowanych, 7,204 ha działek zabudowanych, 1,828 ha stanowią działki z urządzeniami instalacyjnymi. 13,620 ha powierzchni nieruchomości gminnych stanowią grunty orne, 1,199 ha lasy, 4,034 ha grunty szkolne, 1,495 ha parki, 11,355 ha tereny rekreacyjne oraz 9,024 ha grunty inne.

Na terenie Gminy Tarnawatka nie zostały wyznaczone obszary rewitalizacji ani obszary Specjalnej Strefy Rewitalizacji w rozumieniu Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 r. poz. 485).

Tabela 24. Inwestycje w Gminie Tarnawatka w 2021 roku

L.p.	Inwestycja	Opis	Źródła finansowania	Wartość całkowita
1	Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w ul. Szkolnej i Widokowej w miejscowości Tarnawatka i Tarnawatce-Tartak – Etap I.	W ramach robót wykonano: wykopy pod kanalizację sanitarną liniowe, podłoże pod kanały rurowe z materiałów sypkich – piasku, montaż rurociągów z rur PVC	Środki własne – w kwocie – 126 872,64 złotych	126 872,64 zł

		długości 364,0 m, zasypanie wykopów, studnie rewizyjne PVC, roboty towarzyszące. Wykonie robót zlecono wyspecjalizowanej firmie.. Nad prawidłowym wykonaniem zadania pełnił nadzór inwestorski inspektor nadzoru.		
2	„Modernizacja/przebudowa drogi gminnej nr 111576L dojazdowej do gruntów rolnych w miejscowości Wieprzów Ordynacki, długości 636,0 m”	W ramach zadania wykonano następujące elementy: mapę do celów projektowych, dokumentację projektową, roboty budowlane: roboty ziemne, podbudowę z mieszanki związanej spoiwem hydraulicznym C3/4 gr. 20 cm, podbudowę z kruszywa łamanego gr. 20 cm, nawierzchnię z mieszanki mineralno-bitumicznej gr. 4,0 cm, roboty wykończeniowe, oznakowanie pionowe, ustawiono tablicę informacyjną. Całość robót objęta była nadzorem inwestorskim	Dotacja celowa z budżetu Wojewody Lubelskiego związana na drogi dojazdowe do gruntów rolnych – w kwocie - 100 000,00 złotych Środki własne – w kwocie - 393 301,23 złotych	493 301,23 zł
3	„Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w gminie Tarnawatka – budynek Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Tarnawatce”	W 2021 roku zrealizowano II etap realizacji inwestycji pod nazwą „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w gminie Tarnawatka”. Projekt był realizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa V „Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna”, Działanie 5.2 „Efektywność energetyczna sektora publicznego” Drugi etap obejmował prace przy	RPO WL na lata 2014-2020 – w kwocie – 822 790,73 złotych Środki własne - w kwocie – 931 178,04 złotych	1 753 968,77

		budynku Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Tarnawatce. W ramach zadania wykonano następujące roboty budowlane: roboty budowlane termomodernizacyjne (ocieplenie, tynki, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, remont opasek wokół budynku, zadaszenia nad wejściami, remont schodów wejściowych do 58 budynku, wymiana pokrycia dachowego), roboty instalacyjne sanitarne (wymiana pieca grzewczego, przeniesienie kotłowni), roboty instalacyjne elektryczne (oświetlenie awaryjne, wymiana opraw i żarówek, montaż instalacji fotowoltaicznej, oświetlenie zewnętrzne). Całość robót objęta była nadzorem inwestorskim.		
4	„Budowa odcinka sieci kanalizacyjnej ul. Zachodnia w miejscowości Tarnawatka-Tartak”	W ramach zadania wybudowano sieć o długości 163,00 m bieżących wraz ze studzienkami kanalizacyjnymi – 5 szt.	Środki własne – w kwocie – 14 565,77 złotych	14 565,77
5	„Przebudowa chodnika przy drodze powiatowej nr 3262L w miejscowości Niemirówek-Kolonia”	Wykonano przebudowę chodnika na długości 70,0 m. W ramach zadania wykonano nową nawierzchnię z kostki brukowej o wymiarach 10cmx20cmx6cm na podsypce cementowo-piaskowej, ustawiono nowe krawężniki i obrzeża na ławie betonowej z oporem. Część materiałów tj. kostka brukowa w ilości 150 m ² zostało przekazane przez Starostwo Powiatowe w Tomaszowie Lubelskim	Środki własne w kwocie – 6 498,67 złotych	6 498,67
6	„Budowa drogi gminnej nr 111569L w miejscowości Tarnawatka od km 1+530,00 do	Wykonano budowę drogi gminnej nr 111569L o łącznej długości 913,0 m.	Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg – 1 151 036,24	1 999 993,84

	km 2+443,00"	W ramach zadania wykonano m. in. następujące elementy: roboty ziemne, wykonanie przepustów pod koroną drogi ϕ 60 i 80 cm, wykonanie rowów wraz z umocnieniem skarp, wykonanie podbudowy z piasku stabilizowanego cementem gr. 22 cm, wykonanie podbudowy z kruszyw łamanych, warstwa dolna gr. śr. 14 cm, wykonanie podbudowy z kruszyw łamanych, warstwa górna gr. śr. 8 cm, wykonanie nawierzchni z mieszanki bitumicznej warstwa wiążąca gr. 5 cm i warstwa ścieralna gr. 4 cm, wykonanie zjazdów z kruszywa łamanego wraz przepustami i umocnieniami wlotów i wylotów, wykonanie miejsc parkingowych z betonowej kostki brukowej, wykonanie oznakowanie pionowego, wykonanie kanału technologicznego dł. 770 m, wykonanie oświetlenia ulicznego. Roboty objęte były nadzorem inwestorskim.	złotych Fundusz Sołecki – w kwocie – 118 238,69 złotych Środki własne – w kwocie – 730 718,91 złotych	
7	„Budowa sieci wodociągowej oraz budowa oczyszczalni ścieków w miejscowości Huta Tarnawacka”	W ramach budowy sieci wodociągowej wykonano m. in. następujące elementy: wykonanie sieci wodociągowej długości 3,41 km, sieć uzbrojono w hydranty p. pożarowe 13 szt. oraz zasowy żel-wod. kołnierzone 23 szt., wykonanie przyłączy do sieci wodociągowej w ilości 44 szt. W ramach zadania wykonano indywidualną biologiczną oczyszczalnię ścieków wraz z układem odprowadzającym ścieki oczyszczone – 1 szt.	Pogram Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 – w kwocie 334 257,00 złotych Fundusz Sołecki – w kwocie – 10 000,00 złotych Środki własne - w kwocie – 524 030,83 złotych	868 287,83
8	„Przystanek na Kresach – Gminna	W 2021 roku wykonano	Rządowy Fundusz	573 409,60

	Biblioteka Publiczna w Tarnawatce	następujące roboty: część robót budowlanych: roboty rozbiórkowe, roboty ziemne, fundamenty i ściany fundamentowe, ściany i elementy konstrukcyjne, stropy i ścianki działowe, więźba dachowa i pokrycie dachowe, część robót sanitarnych: instalacja c.o., wodociągowa i kanalizacji sanitarnej	Inwestycji lokalnych – w kwocie – 573 409,60 złotych	
9	„Budowa placu zabaw integracyjno-rekreacyjnego dla dzieci, młodzieży i osób starszych w Tarnawatce-Tartak”	W 2021 roku w ramach zadania zakupiono mapę zasadniczą w celu wykonania projektu, zlecono wykonanie ogrodzenia oraz wykonano przygotowanie terenu pod plac zabaw (mulczowanie, plantowanie terenu). Zlecono również wykonanie podziału działek w celu wyznaczenia i wskazania działki przeznaczonej na inwestycję.	Fundusz Sołecki – w kwocie 43 987,60 złotych	43 987,60
10	"Budowa placu zabaw przy budynku wiejskim w miejscowości Kunówka"	W ramach zadania wykonano plac zabaw składający się z zestawu zabawowego, huśtawki typu wałka, bujaka, ławeczki i kosza na śmieci. Zadanie obejmowało także montaż urządzeń.	Fundusz Sołecki – w kwocie – 10 000,15 złotych	10 000,15

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Rolnictwo

Według danych Narodowego Spisu Rolnego z 2020 r., na terenie Gminy Tarnawatka funkcjonują 474 gospodarstwa rolne, w tym:

- do 1 ha włącznie – 9 gospodarstw
- od 1 do 5 ha - 272 gospodarstwa
- od 5 do 10 ha - 112 gospodarstw
- od 10 do 15 ha – 39 gospodarstw
- 15 i więcej ha - 42 gospodarstwa.

Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w gminie wynosiła 7.62 ha.

Tabela 25. Użytkowanie gruntów w gminie

gospodarstwa rolne ogółem; grunty ogółem	3 612,35 ha
gospodarstwa rolne ogółem; użytki rolne ogółem	3 170,36 ha
gospodarstwa rolne ogółem; użytki rolne w dobrej kulturze	3 095,22 ha
gospodarstwa rolne ogółem; pod zasiewami	2 369,06 ha
gospodarstwa rolne ogółem; grunty ugorowane łącznie z nawozami zielonymi	113,99 ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W **72** gospodarstwach indywidualnych produkcja rolnicza przeznaczona była wyłącznie lub niemal wyłącznie na samozaopatrzenie, a w **391** końcowa produkcja rolnicza była przeznaczona na sprzedaż. W gospodarstwach rolnych pracowało ogółem **988 osób**, w tym **571** mężczyzn i **417** kobiet.

Tabela 26. Pogłowie zwierząt gospodarskich w gospodarstwach rolnych na terenie gminy

Zwierzęta gospodarskie	Pogłowie (liczba) w 2020 r.
bydło ogółem	575
trzoda chlewna (świnie) ogółem	472
drób ogółem	3135

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Ogólna powierzchnia zasiewów wyniosła 2 369,06 ha, z czego najwięcej (73%) zajmowały zboża, na 2,3% posadzono ziemniaki, na 3,1% powierzchni upraw buraki cukrowe, na 7,3% rzepak i rzepik, a 0,9% upraw zajęły warzywa gruntowe.

Tabela 27. Powierzchnia zasiewów wybranych upraw

gospodarstwa rolne ogółem; ogółem	2 369,06 ha
zboża razem	1 739,19 ha
ziemniaki	53,54 ha
buraki cukrowe	72,78 ha
rzepak i rzepik razem	172,35 ha
warzywa gruntowe	21,62 ha

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Pomoc publiczna w rolnictwie z tytułu zwrotu podatku akcyzowego zawartego w cenie oleju napędowego wykorzystywanego do produkcji rolnej dla producentów rolnych posiadających gospodarstwa rolne na terenie gminy Tarnawatka w roku 2021 wyniosła **316 256,07 zł** – (561 wniosków). Złożono 237 wniosków o wydanie zaświadczeń dotyczących: -

- powierzchni gospodarstwa rolnego,
- dochodowości z gospodarstwa rolnego,
- niezaleganiu w podatkach.

Bezrobocie i rynek pracy

W 2021 r. według danych GUS, na terenie gminy Tarnawatka pracowało 178 osób (46 osób na 1 000 ludności ogółem, a 74,6 na 1 000 osób w wieku produkcyjnym). Dane od 2000 r. dotyczą podmiotów gospodarki narodowej o liczbie pracujących 10 i więcej osób oraz jednostek sfery budżetowej niezależnie od liczby pracujących. Dane nie obejmują pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w fundacjach, stowarzyszeniach i innych organizacjach społecznych.

Tabela 28. Pracujący w gminie Tarnawatka w 2021 r.

Pracujący ogółem	168	198	187	181	185	178
Pracujący na 1000 ludności ogółem	42	50	47	46	48	46
Pracujący na 1000 ludności w wieku produkcyjnym	68,0	80,7	76,9	75,0	76,8	74,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W ostatnim dniu grudnia 2021 r. 134 mieszkańców Gminy Tarnawatka było zarejestrowanych jako osoby bezrobotne w powiatowym urzędzie pracy. Większość (53%) stanowiły kobiety. 6 osób pobierało zasiłek dla bezrobotnych, taka sama liczba została zwolniona z przyczyn dotyczących zakładu pracy. Długotrwale bezrobotni stanowili prawie 1/3 zarejestrowanych (32,1%).

Tabela 29. Liczba bezrobotnych – Gmina Tarnawatka na tle pozostałych gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego (stan na 31.XII.2021 r.)

Powiat / Gmina	Liczba bezrobotnych		Uprawnieni do zasiłku	Bezrobotni zwolnieni z przyczyn dot. zakładu pracy	Długotrwale bezrobotni (pow. 24 m.)
	Ogółem	Kobiety			
powiat tomaszowski	2228	1190	153	79	748
Bełżec	95	57	12	4	26
Jarczów	79	48	5	1	27
Krynice	62	29	2	0	21
Rachanie	162	80	6	3	57
Susiec	177	94	7	4	56
Tarnawatka	134	71	6	6	43
Telatyn	101	66	7	3	36
Tomaszów Lubelski	282	154	26	18	83
Ułhówek	198	99	7	6	88

Źródło: dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie

Spośród wszystkich zarejestrowanych mieszkańców Gminy Tarnawatka 31,3% to osoby do 30 roku życia, z czego 60,5% stanowiły osoby, które nie ukończyły 25 lat. Co trzeci bezrobotny mieszkaniec Gminy jest osobą po 50 roku życia. Osoby takie znajdują się mniej korzystnej sytuacji na rynku pracy z uwagi na często nieaktualne kwalifikacje, ale również niechęć części pracodawców do zatrudniania osób ze starszych grup wiekowych.

Tabela 30. Wybrane kategorie bezrobotnych w gminie Tarnawatka

Kategoria bezrobotnych	2016	2017	2018	2019	2020	2021
powyżej 50 roku życia	47	43	42	35	40	44
do 30 roku życia	75	46	48	36	50	42
do 25 roku życia	39	22	23	15	29	25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Infrastruktura transportowa i komunikacyjna

Przez teren Gminy Tarnawatka przebiega droga krajowa nr 17 na długości ok. **9,0 km**, droga wojewódzka nr 850 na długości ok. **3,9 km**, oraz siedem odcinków dróg powiatowych o łącznej długości ok. **36,3 km**.

Wg stanu na 31.12.2021 r. długość dróg gminnych wynosiła **56,50 km**. W tym odcinki utwardzone stanowią długość **34,08 km**, a nieutwardzone **22,42 km**. Ponadto w gminie znajduje się wiele dróg wewnętrznych (nieposiadających kategorii drogi publicznej), z których nawierzchnię bitumiczną posiadają odcinki o łącznej długości **4,52 km**.

Długość ścieżek rowerowych wg stanu na 31.12.2021 r. wynosiła **3,202 km** i nie zmieniła się od 2018 r. Długość chodników (przy drogach gminnych) wg stanu na 31.12.2021 r. wynosiła **3,245 km** i nie zmieniła się od 2018 r.

W 2021 r. zadania realizowane w infrastrukturze drogowej obejmowały przebudowę następujących dróg gminnych: 1. Budowa drogi gminnej nr 111569L od km 1+530 do km 2+443 w miejscowości Tarnawatka, długości 0,913 km. Całość poniesionych w 2021 roku kosztów to: 1.999.993,84 2. Przebudowa drogi gminnej nr 111576L dojazdowej do gruntów rolnych w miejscowości Wieprzów Ordynacki, długości 636,0 m. Koszty poniesione w 2021 roku to kwota 493.301,23 zł. Ponadto na bieżące remonty dróg gminnych wydano w 2021 roku kwotę w wysokości: 77 367,29 zł.

Na terenie gminy w 2021 roku funkcjonowało **27** czynnych przystanków autobusowych.

Gospodarka wodno-ściekowa i infrastruktura gazowa

Procentowe pokrycie gminy w : sieć wodociągową wynosi **99%** sieć gazową wynosi **10%** sieć kanalizacyjną wynosi **1%**. znajdują się cztery ujęcia wodociągowe. Zaopatrują one w wodę 1029 gospodarstw co stanowi prawie 100% ich ogólnej liczby. Przebiegają dwie sieci gazowe wysokoprężne. Stwarza to warunki do budowy stacji redukcyjnej i sieci rozdzielczych.

Długość eksploatowanej sieci wodociągowej (rozdzielczej i przesyłowej) na terenie gminy w 2020 roku wynosiła **59,9 km**, a w 2021 r. – **62,2 km**. Zużycie wody z wodociągów w przeliczeniu na 1 mieszkańca gminy wynosiło w 2015 r. 22,7m³, a w 2021 **24m³**.

W 2020 r. siecią instalację gazową posiadało 79 mieszkań na terenie Gminy Tarnawatka (wzrost o 5 mieszkań w stosunku do 2015 r.). Do sieci wodociągowej podłączonych było 1 179 mieszkań (wzrost o 12 mieszkań w stosunku do 2015 r.). W ujęciu procentowym, 2015 roku 5,8% mieszkań znajdujących się na terenie gminy posiadało instalację gazową, natomiast w 2020 r. wskaźnik ten wzrósł do 6,1%. Jeśli chodzi o sieć wodociągową, to w 2015 r. podłączone do niej było 91,2% mieszkań, a w 2020 – 91,3%.

Tabela 31. Mieszkania wyposażone w instalacje gazowe i wodociągowe w Gminie Tarnawatka

instalacja	2015 r	2016 r	2017 r	2018 r	2019 r	2020 r
gaz sieciowy	74	74	74	76	78	79
wodociąg	1167	1171	1175	1179	1183	1179

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Gospodarka wodno-ściekowa pod względem finansowym i egzekucyjnym w roku 2021 wraz z wywozem nieczystości ciekłych i osadu z przydomowych oczyszczalni przedstawiała się następująco:

Tabela 32. Gospodarka wodno-ściekowa Gminy Tarnawatka w 2021 r.

Rodzaj należności	Należności	Dochody	Pobrane odsetki	Należności
Woda	329 836,14	313 697,95	1 228,35	16 724,54
Ścieki -kanalizacja	251 843,85	235 967,51	1 060,29	16 026,07
Opłata stała	36 231,06	34 414,82	152,77	2 478,70
Wywóz nieczystości	9 108,00	8 395,20	8,58	64,80
Wywóz osadu	6 065,28	5 365,44	8,04	116,64

Źródło Raport o stanie Gminy Tarnawatka za 2021 r.

Gospodarka odpadami

Nowym systemem gospodarowania odpadami komunalnymi na terenie Gminy Tarnawatka zostały objęte od 1 lipca 2013 r. nieruchomości zamieszkałe przez mieszkańców. Pozostałe nieruchomości niezamieszkałe, w tym miejsca prowadzenia działalności gospodarczej oraz budynki użyteczności publicznej są zobowiązane do posiadania umowy na odbiór odpadów z firmą wpisaną do Rejestru Działalności Regulowanej.

Od dnia 1 stycznia 2012 r. podstawą prowadzenia działalności w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości stał się wpis do rejestru działalności regulowanej prowadzonego przez gminę. Wpis do rejestru zastąpił zezwolenie na odbieranie odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości na terenie danej gminy W 2021 r. do wskazanego rejestru wpisanych było 7 firm zajmujących się odbiorem odpadów komunalnych.

Na terenie Gminy Tarnawatka odpady komunalne powstają głównie w gospodarstwach domowych,

a także na terenach nieruchomości niezamieszkałych (obiekty użyteczności publicznej oraz działalności gospodarczej). Ponadto, odpady powstają także na terenach otwartych (odpady z koszy ulicznych, zmiotki, odpady z zieleni publicznej). W wyniku zorganizowanego przetargu odbieraniem i zagospodarowaniem odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości zamieszkałych na terenie gminy Tarnawatka zajmowało się Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych Sp. z o.o. w Tyszowcach.

Na terenie gminy Tarnawatka wprowadzony został następujący system zbiórki odpadów komunalnych:

- pojemnikowy dla odpadów zmieszanych,
- workowy dla odpadów segregowanych.
- Na odpady zebrane selektywnie przeznaczone są worki o następującej kolorystyce:
- niebieski – papier i tektura,
- biały – szkło białe,
- zielony – szkło kolorowe,
- żółty – tworzywa sztuczne, opakowania wielomateriałowe, metale,
- brązowy – bioodpady
- szary – popiół.

Bezpośrednio z nieruchomości zamieszkałych odbierane są następujące rodzaje odpadów komunalnych:

- niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne,
- szkło z podziałem na szkło kolorowe i bezbarwne,
- papier i tektura,
- metale, - tworzywa sztuczne i opakowania wielomateriałowe,
- zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny,
- meble i inne odpady wielkogabarytowe,
- popiół,
- zużyte opony,
- przeterminowane leki i chemikalia,
- odpady budowlane i rozbiórkowe,
- zużyte baterie i akumulatory,
- bioodpady,
- odpady niebezpieczne,
- odpady niekwalifikujące się do odpadów medycznych powstałe w gospodarstwie domowym w wyniku przyjmowania produktów leczniczych w formie iniekcji i prowadzenia monitoringu poziomu substancji we krwi, w szczególności igły i strzykawki,
- odpady tekstyliów i odzieży.

Odbiór odpadów komunalnych odbywał się z niżej wymienioną częstotliwością:

- zmieszane odpady komunalne – w okresie od kwietnia do października jeden raz na dwa tygodnie, w okresie od listopada do marca jeden raz w miesiącu,
- zebrane selektywnie odpady w workach – raz na miesiąc,
- popiół - w sezonie grzewczym (w miesiącach od października do kwietnia) – raz na miesiąc,
- odpady problematyczne (zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, meble i odpady wielkogabarytowe, opony itp.) - w miesiącu marcu i listopadzie.

Właściciele nieruchomości zamieszkałych obowiązani są ponosić na rzecz gminy, na której położone są ich nieruchomości, opłatę za gospodarowanie odpadami komunalnymi. Opłata ta w gminie Tarnawatka stanowi iloczyn liczby mieszkańców zamieszkujących daną nieruchomość oraz stawki opłaty ustalonej przez Radę Gminy. Stawki te są zróżnicowane w zależności od liczby mieszkańców zamieszkujących nieruchomość.

W oparciu o złożone przez właścicieli nieruchomości zamieszkałych deklaracje łączna wysokość przypisu z tytułu opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi w 2021 r. wyniosła **534 012,00 zł**. Do budżetu gminy wpłynęło **534 598,65 zł** (w tym: zaległości – **77 225,67 zł** oraz bieżące należności –

457 372,98 zł). Reszta należności podlega ściągnięciu w trybie egzekucyjnym.

Zgodnie z zapisami uchwał Sejmiku Województwa Lubelskiego gmina Tarnawatka została przypisana do Regionu Południowego gospodarki odpadami komunalnymi w województwie lubelskim. W naszym regionie instalacją komunalną do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych i wydzielenia ze zmieszanych odpadów komunalnych frakcji nadających się w całości lub w części do odzysku jest Zakład Zagospodarowania Odpadów w Łaskowie oraz Zakład Zagospodarowania Odpadów w Korczowie. Instalacją do przetwarzania selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów oraz wytwarzania z nich produktów o właściwościach nawozowych lub środków wspomagających uprawę roślin jest Zakład Zagospodarowania Odpadów w Korczowie. Instalacjami do składowania odpadów powstających w procesie mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych jest Zakład Zagospodarowania Odpadów w Łaskowie oraz Zakład Zagospodarowania Odpadów w Korczowie.

Mieszkańcy gminy zagospodarowali część odpadów komunalnych we własnym zakresie, np.: 9. papier, tekturę i drewno, w tym opakowania z drewna – jako paliwo, 10. odpady kuchenne ulegające biodegradacji – w przydomowych kompostownikach i do karmienia zwierząt, 11. popiół – do utwardzania i wyrównywania nawierzchni

Osiągnięty poziom ograniczenia masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych do składowania wyniósł w 2021 r. - 0% przy dopuszczalnym maksymalnym poziomie 35% (wymagany poziom został osiągnięty). Osiągnięty poziom recyklingu, przygotowania do ponownego użycia następujących frakcji odpadów komunalnych: papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła wyniósł w 2021 r. - 53,98% przy minimalnym poziomie 50% (wymagany poziom został osiągnięty).

Infrastruktura telekomunikacyjna

Procentowe pokrycie gminy w sieć telefoniczną wynosi **90%** Przez teren gminy przebiega linia światłowodowa Lublin-Jarosław.

Działania gmin, które mogą zwiększyć konkurencyjność w zakresie oferowania dostępu do internetu na rynku lokalnym, są często zbieżne z tymi działaniami, które polepszają warunki inwestycyjne. Dotyczy to więc przede wszystkim:

- Zwiększania zakresu udostępnianych informacji, które mogą być wykorzystywane do planowania budowy sieci;
- Dbania o efektywność procesu wydawania decyzji i uzgodnień;
- Obniżania opłat i podatków lokalnych;
- Udostępniania infrastruktury technicznej i kanałów technologicznych na potrzeby budowy infrastruktury telekomunikacyjnej;
- Utrzymywanie kontaktów z operatorami oraz promowanie inwestycji i korzystania z Internetu na terenie gminy.
- Warto zwrócić uwagę, że aby rozwinęła się konkurencja należy w szczególności zadbać o:
- Maksymalne upublicznianie informacji i procedur (udostępnianie w PIT i na stronach urzędu, a nie tylko wydawanie na wniosek);
- Równe traktowanie przedsiębiorców telekomunikacyjnych, którzy chcą prowadzić inwestycje na terenie gminy;
- Budowanie własnej infrastruktury telekomunikacyjnej.

Szczególnie ostatnie działanie przyspiesza możliwość pojawienia się w gminie nowych operatorów. Przedsiębiorcy telekomunikacyjni, mogący skorzystać z węzłów, kanalizacji oraz ciemnych włókien JST nie muszą prowadzić często wieloletnich inwestycji związanych z budową własnego światłowodu,

choćby w pasie drogowym lub na podbudowie słupowej (co jest związane z długotrwałym procesem projektowania oraz pozyskiwania zgód, w tym z osobami fizycznymi). Budowa infrastruktury telekomunikacyjnej dodatkowo umożliwia oferowanie usług dostępu do Internetu mieszkańcom.

Powyższe kwestie były przedmiotem ogólnopolskiego badania gmin realizowanego dla Urzędu Komunikacji Elektronicznej w 2021 r. Projekt był współfinansowany przez Unię Europejską. Raport pt. „Analiza w zakresie działalności gmin w obszarze telekomunikacji” zawiera podsumowanie tych badań.

Tabela 33. Ocena aktywności w obszarze telekomunikacyjnej gmin

Gmina	Wysokość opłat i podatków (max 275 punktów)	Posiadane zasoby i ich udostępnianie (max 630 punktów)	Organizacja procesów wewnętrznych (max 400 punktów)	Ograniczenia (max 275 punktów)	Działalność telekomunikacyjna (max 400 punktów)	Promowanie społeczeństwa informacyjnego (max 180 punktów)	Suma punktów	Miejsce w rankingu gmin
Bełżec	59	105	230	50	210	40	694	349
Jarczów	88	95	75	120	140	20	538	811
Krynice	88	45	115	120	160	140	668	415
Rachanie	200	35	255	0	160	60	710	311
Susiec	59	75	140	120	140	100	634	496
Tarnawatka	9	125	190	120	130	180	754	249
Telatyn	38	210	100	120	140	140	748	263
Tomaszów Lubelski	125	160	190	120	30	40	665	417

Źródło: Raport „Analiza działalności gmin w obszarze telekomunikacji”

Spośród gmin grupy porównawczej które wzięły udział w badaniu (w raporcie brak danych dla gminy Ulhówek), Tarnawatka uzyskała najwyższą liczbę punktów ogółem (754). Szczególnie wysoka na tle pozostałych gmin grupy porównawczej nota punktowa gminy dotyczyła obszaru „Promowanie społeczeństwa informacyjnego – 180 punktów). W ogólnopolskim rankingu gmin Tarnawatka zajęła 249 pozycję – jest to najwyższa pozycja spośród gmin grupy porównawczej.

Potencjał instytucjonalny i sytuacja finansowa Gminy Tarnawatka

Urząd Gminy Tarnawatka wykonuje zadania mające na celu realizację spoczywających na gminie zadań własnych, zadań zleconych, zadań wykonywanych na podstawie porozumienia z organami administracji rządowej (zadań zleconych), zadań publicznych powierzonych gminie w drodze zawartych porozumień. Zgodnie z obowiązującym Regulaminem Organizacyjnym struktura Urzędu Gminy Tarnawatka ma charakter mieszany. Utworzone zostały zarówno referaty jak i samodzielne stanowiska pracy.

Organem wykonawczym jest Wójt. Jego kadencja trwa 5 lat. Wójt wykonuje uchwały Rady Gminy i zadania określone przepisami prawa. Do zadań Wójta należy w szczególności: wykonywanie uchwał rady gminy, opracowywanie strategii, programów rozwoju, gospodarowanie mieniem komunalnym, wykonywanie budżetu oraz inne zadania wskazane przez przepisy prawa.

Rada Gminy Tarnawatka składa się z 15 radnych. Rada Gminy jest organem stanowiącym i kontrolnym wybieranym na pięcioletnią kadencję. Do właściwości Rady Gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy. Są to m.in.: uchwalanie statutu gminy, uchwalanie budżetu gminy, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, podejmowanie uchwał w sprawach podatków i opłat w granicach określonych w odrębnych ustawach. Rada obraduje na sesjach zwołanych przez Przewodniczącego Rady. Termin sesji, jej miejsce i porządek obrad podaje się do wiadomości mieszkańców.

Sytuacja finansowa Gminy

Podstawą gospodarki finansowej jednostek samorządu terytorialnego jest budżet i Wieloletnia Prognoza Finansowa, uchwalane corocznie przez Radę Gminy i opiniowane przez Regionalną Izbę Obrachunkową.

Rada Gminy w Tarnawatce w dniu 28 stycznia 2021 roku, uchwałą nr XVII/130/2021 uchwaliła budżet gminy na 2021 rok:

- dochody w wysokości: 20 496 582, 50 zł
- wydatki w wysokości: 23 389 108, 38 zł
- przychody w wysokości: 4 000 000, 00 zł
- rozchody w wysokości: 1 107 474, 12 zł (spłata planowanych rat pożyczek i kredytów)

W toku realizacji budżetu dokonywano zmiany w planie budżetu, zarówno po stronie dochodów jak i wydatków. W ich wyniku, plan budżetu gminy na dzień 31 grudnia 2021 roku przedstawia się następująco:

- dochody – kwota 23 849 570, 63 zł
- wydatki – kwota 23 718 020, 63 zł

- przychody – kwota 3 375 924, 12 zł
- rozchody – kwota 3 507 474, 12 zł

I Dochody budżetu Gminy

W 2021 roku zrealizowano dochody budżetowe w łącznej kwocie **23 594 535, 89 zł**, co stanowi **98, 93 %** wykonania w stosunku do planu. Poziom wykonania jest zgodny z założeniami.

Tabela 34. Struktura Wykonania dochodów ze względu na ich rodzaj

Dochody/rodzaj/	Plan	Wykonanie	% wykonania
dochody bieżące	19 009 353, 45	18 952 621, 12	99.7%
dochody majątkowe	4 840 217, 18	18 952 621, 12	95,9%
w tym dochody ze sprzedaży majątku	282 871, 12	277 872, 75	98,23%
Razem:	23 849 570, 63	23 594 535, 89	98,93%

Źródło: Sprawozdanie z wykonania budżetu - Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 17/2021 Wójta Gminy Tarnawatka z dnia 27 kwietnia 2022 roku

Analizując powyższą tabelę można stwierdzić, iż w 2021 roku dochody bieżące, jak i dochody majątkowe osiągnięto zgodnie z założeniami.

Szczegółowa realizacja dochodów :

I Dochody bieżące Gminy Tarnawatka

w 2021 r. wyniosły:

Plan:: 19 009 353, 45 zł

Wykonanie: 18 952 621, 12 (99, 70% planu)

Szczegółowy podział dochodów bieżących:

1. Porozumienia z JST :

Plan: 1 000, 00 zł

Wykonanie: 1 000, 00 zł (100, 00 % planu)

Dział 754 „Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa”

- Plan: 1 000, 00 zł
- Wykonanie: 1 000, 00 zł (100, 00 % planu)

2. Zadania własne Gminy:

Plan: 12 577 473, 43 zł

Wykonanie: 12 578 122, 06 zł (100, 01 % planu)

Dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo”

- Plan: 2 596, 07 zł
- Wykonanie: 2 596, 07 zł (100, 00 % planu)

Dział 400 „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę”

- Plan: 333 760, 00 zł
- Wykonanie: 328 899, 42 zł tj. 98, 54 % planu

Dział 600 „Transport i łączność”

- Plan: 2 048, 00 zł

- Wykonanie 0, 00 zł tj. 0, 00 % planu
Dział 700 „Gospodarka mieszkaniowa”
- Plan: 59 003, 97 zł
- Wykonanie: 57 159, 85 zł tj. 96, 87 % planu
Dział 750 „Administracja publiczna”
- Plan: 12 254, 20 zł
- Wykonanie: 12 998, 68 zł tj. 106, 08 % planu
Dział 754 „Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa”
- Plan: 6 607, 62 zł
- Wykonanie 6 607, 62 zł tj. 100, 00 % planu
Dział 756 „Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem”
- Plan: 3 033 772, 48 zł
- Wykonanie: 3 100 496, 29 zł tj. 102, 20 % planu
Dział 758 – „Różne rozliczenia”
- Plan: 7 488 122, 25 zł
- Wykonanie: 7 488 103, 29 zł tj. 100, 00 % planu
Dział 801 – „Oświata i wychowanie”
- Plan: 254 818, 79 zł
- Wykonanie: 255 535, 47 zł tj. 100, 28 % planu
Dział 851 „Ochrona zdrowia”
- Plan: 36 726, 66 zł
- Wykonanie: 36 726, 66 zł (tj. 100, 00 %)
Dział 852 „Pomoc społeczna”
- Plan: 458 212, 10 zł
- Wykonanie: 438 354, 51 zł (tj. 95, 67 %)
Dział 854 – „Edukacyjna opieka wychowawcza”
- Plan: 62 919, 00 zł
- Wykonanie: 32 504, 00 zł tj. 51, 66 % planu
Dział 855 „Rodzina”
- Plan: 28 578, 29 zł
- Wykonanie: 27 564, 53 zł tj. 96, 45 % planu
Dział 900 „Gospodarka komunalna i ochrona środowiska”
- Plan: 795 054, 00 zł
- Wykonanie: 788 625, 44 zł tj. 99, 19 % planu

3. Zadania na programy, projekty finansowane z udziałem środków, o których mowa art. 5 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy

Plan: 20 816, 14 zł

Wykonanie: 20 816, 14 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 801 – „Oświata i wychowanie”

- Plan: 20 816, 14 zł
- Wykonanie: 20 816, 14 zł tj. 100, 00 % planu
Dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo”
- Plan: 322 581, 19 zł
- Wykonanie: 322 581, 19 zł tj. 100, 00 % planu
Dział 750 „Administracja publiczna
- Plan: 62 785, 65 zł
- Wykonanie: 61 545, 99 zł tj. 98, 03 % planu

Dział 751 „Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa”

- Plan: 856, 00 zł
- Wykonanie: 856, 00 zł tj. 100, 00 % planu
- **Dział 801 „Oświata i wychowanie”**
- Plan: 29 461, 04 zł
- Wykonanie: 29 068, 23 zł tj. 98, 67 % planu
- **Dział 852 „Pomoc społeczna”**
- Plan : 87 874, 00 zł
- Wykonanie : 84 552, 50 zł tj. 96, 22 % planu
- **Dział 855 „Rodzina”**
- Plan: 5 906 506, 00 zł
- Wykonanie: 5 854 079, 01 zł tj. 99, 11 % planu

II Dochody majątkowe Gminy wyniosły:

Plan: 4 840 217, 18 Zł

Wykonanie: 4 641 914, 77 Zł TJ. 95, 90 % planu

1. Porozumienia z JST

Plan: 100 000, 00 zł

Wykonanie: 100 000, 00 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 600 „Transport i łączność”

- Plan: 100 000, 00 zł
- Wykonanie: 100 000, 00 zł tj. 100, 00 % planu

2. Zadania własne Gminy

Plan: 3 883 070, 82 zł

Wykonanie: 3 877 575, 19 zł tj. 99, 86 % planu

Dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo”

- Plan: 2 000, 00 zł
- Wykonanie : 1 851, 84 zł tj. 92, 59 % planu
- **Dział 600 „Transport i łączność”**
- Plan: 1 156 512, 24 zł
- Wykonanie : 1 158 560, 24 zł tj. 100, 18 % planu

Dział 700 „Gospodarka mieszkaniowa”

- Plan: 261 295, 12 zł
- Wykonanie: 253 899, 65 zł tj. 97, 17 % planu
- **Dział 754 „Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa”**
- Plan: 16 700, 00 zł
- Wykonanie: 16 700, 00 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 758 „Różne rozliczenia”

- Plan: 2 446 563, 46 zł
- Wykonanie: 2 446 563, 46 zł tj. 100, 00 % planu

3. Zadania na programy, projekty finansowane z udziałem środków, o których mowa art. 5 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy

Plan: 857 146, 36 zł

Wykonanie: 664 339, 58 zł tj. 77, 51 % planu

Dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo”

- Plan: 3 863, 00 zł
- Wykonanie : 3 863, 00 zł tj. 100, 00 % planu

Dział 801 „Szkoły podstawowe”

- Plan: 853 283, 36 zł
- Wykonanie: 660 476, 58 zł (tj. 77, 40 %)

Wydatki

Tabela 35. Struktura wykonania wydatków Gminy Tarnawatka w 2021 roku

wyszczególnienie	plan	wykonanie za 2021 rok	% wykonania
Wydatki bieżące, w tym:	18 096 377, 76	17 322 529, 13	95, 72 %
wynagrodzenia i składki od wynagrodzeń	7 646 166, 61	7 499 697, 35	98, 08 %
wydatki związane z realizacją zadań statutowych	3 829 203, 78	3 343 541, 14	87, 32 %
dotacje na zadania bieżące	97 013, 64	89 941, 27	92, 71 %
świadczenia na rzecz osób fizycznych	6 453 993, 73	6 329 675, 80	98, 07 %
obsługa długu publicznego/j.s.t./	70 000, 00	59 673, 57	85, 25 %
Wydatki majątkowe;	5 621 642, 87	5 610 624, 53	99, 80 %
wydatki inwestycyjne i zakupy inwestycyjne:	5 621 642, 87	5 610 624, 53	99, 80 %
W tym : Wydatki na programy finansowane z udziałem środków, o których mowa w art. 5 ust. 1 pkt 2,3	1 003 862, 75	1 003 862, 72	100, 00%
Ogółem:	23 718 020, 63	22 933 153, 66	96, 69 %

Źródło: Sprawozdanie z wykonania budżetu - Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 17/2021 Wójta Gminy Tarnawatka z dnia 27 kwietnia 2022 roku

Wydatki Gminy Tarnawatka w 2021 r. wg Działów klasyfikacji budżetowej:

1. Porozumienia z JST

Dział 600 „Transport i łączność” - 637 408, 91 zł. TJ. 99, 75 % planu

Przebudowa chodników przy drodze powiatowej

Dział 900 „Gospodarka komunalna i ochrona środowiska” - 1 800, 00 zł tj. 100, 00% planu

Schroniska dla zwierząt – pomoc w utrzymaniu

2. Zadania własne

Dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo” - 174 200, 07 zł tj. 94, 24 % planu

Opłacenie obowiązkowej składki na rzecz Izby Rolniczych

Budowa Infrastruktury wodociągowej i sanitacyjnej wsi

Dział 400 „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę” -352 638, 60 zł tj. 95, 43 % planu

Dostarczanie wody

Zadania statutowe

Dział 600 „Transport i łączność” - 2 604 698, 19 zł tj. 99, 31 % planu

Budowy, remonty, rozbudowy i modernizacje dróg gminnych

Dział 700 „Gospodarka mieszkaniowa” - 26 600, 32 zł tj. 97, 80 % planu

Utrzymanie nieruchomości

Dział 710 „Działalność usługowa” - 40 032, 27 zł tj. 98, 40 % planu

Opracowanie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania oraz planu Zagospodarowania przestrzennego

Utrzymanie cmentarzy

Dział 750 „Administracja publiczna” - 2 224 992, 25 zł tj. 96, 92 % planu

Bieżące utrzymanie i obsługa placówek działających w ramach samorządu terytorialnego Gminy

Dział 754 „Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa” - 64 939, 47 zł tj. 79, 30 % planu

Utrzymanie OSP w Gminie

Dział 757 „Obsługa długu publicznego” - 59 673, 57 zł tj. 85, 25 % planu

Obsługa papierów wartościowych, kredytów i pożyczek jednostek samorządu terytorialnego

Dział 801 „Oświata i wychowanie” - 7 340 398, 67 zł tj. 97, 94 % planu

Utrzymanie gminnych placówek oświatowych

Dział 851 „Ochrona zdrowia” - 58 447, 24 zł tj. 64, 12 % planu

Bieżąca działalność

Dział 852 „Pomoc społeczna” - 907 852, 63 zł tj. 90, 99 % planu

Bieżąca działalność

Dział 854 „Edukacyjna opieka wychowawcza” - 173 049, 03 zł tj. 79, 47 % planu

Utrzymanie świetlic szkolnych, pomoc materialna dla uczniów

Dział 855 – „Rodzina” - 38 566, 71 zł tj. 67, 72 % planu

Wspieranie rodzin, w tym rodzin zastępczych, wypłata świadczeń

Dział 900 „Gospodarka komunalna i ochrona środowiska” - 1 058 647, 19 zł tj. 96, 97% planu

Gospodarka ściekowa, odpadami, ochrona powietrza, oświetlenie, inne

Dział 921 „Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego” - 761 692, 02 zł tj. 96, 16 % planu

Utrzymanie instytucji kultury, pozostała działalność

Dział 926 „Kultura fizyczna” - 54 833, 60 zł. tj. 99, 66 %

Budowa placów zabaw

Zadania z zakresu administracji rządowej i inne zlecone gminie ustawami:

- plan 6 410 063, 88 zł,
- wykonanie 6 352 682, 92 zł tj. 99, 10 % planu

Stopień zaawansowania realizacji programów wieloletnich

Uchwałą Rady Gminy Tarnawatka Nr XVII/129/2021 z dnia 28 stycznia 2021 roku w sprawie wieloletniej prognozy finansowej z późniejszymi zmianami przyjęto wykaz przedsięwzięć, na które składa się osiem przedsięwzięć, realizowanych i planowanych przez Gminę Tarnawatka w latach 2019-2022:

- zmiana planu zagospodarowania przestrzennego
- termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w gminie Tarnawatka
- budowa sieci wodociągowej oraz budowa oczyszczalni ścieków w miejscowości huta tarnawacka
- budowa drogi gminnej nr 111569I w miejscowości Tarnawatka
- przystanek na kresach - gminna biblioteka publiczna w Tarnawatce
- rozbudowa drogi gminnej nr 127563I w miejscowości Niemirówek kolonia
- budowa placu zabaw integracyjno–rekreacyjnego dla dzieci, młodzieży i osób starszych w miejscowości Tarnawatka-tartak
- projekt odbudowy zbiornika małej retencji w miejscowości Wieprzów

Analiza mocnych i słabych stron - analiza SWOT Gminy Tarnawatka

Analiza SWOT jest jedną z najpopularniejszych technik analitycznych. Stała się podstawą do identyfikowania i formułowania podstawowych problemów i zagadnień strategicznych.

Nazwa SWOT jest skrótem pochodzącym od pierwszych liter angielskich słów definiujących technikę:

- **Strengths** (mocne strony) – analiza uwarunkowań wewnętrznych, które stanowią silne strony obszaru i które należy wykorzystać sprzyjać będą jego rozwojowi (należy utrzymać je jako mocne, i oprzeć na nich przyszły rozwój);
- **Weaknesses** (słabe strony) – analiza uwarunkowań wewnętrznych, które stanowią słabe strony obszaru i które niewyeliminowane utrudniać będą jego rozwój (ich oddziaływanie należy minimalizować);
- **Opportunities** (szanse) – analiza uwarunkowań zewnętrznych, które nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności obszaru, ale które mogą być traktowane jako szanse, i przy odpowiednio podjętych przez nią działaniach, wykorzystane jako czynniki sprzyjające rozwojowi gminy;
- **Threats** (zagrożenia) – analiza uwarunkowań zewnętrznych, które także nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności obszaru, ale które mogą stanowić zagrożenie dla jego rozwoju (należy unikać ich negatywnego oddziaływania na rozwój obszaru).

Ryc. 3. Schemat analizy SWOT

	CZYNNIKI POZYTYWNE	CZYNNIKI NEGATYWNE
WĘWNETRZNE CECHY	MOCNA STRONA S	SŁABA STRONA W
ZEWNETRZNE CECHY	SZANSA O	ZAGROŻENIE T

Przeprowadzona poniżej analiza SWOT pozwoli na wyznaczenie kierunków rozwoju i identyfikację celów, które stanowią odpowiedź na pytania jakie powstały podczas tworzenia analizy:

- Czy dana mocna strona pozwoli nam wykorzystać daną szansę?
- Czy dana mocna strona pozwoli nam zapobiec danemu zagrożeniu?
- Czy dana słaba strona ogranicza możliwość wykorzystania danej szansy?
- Czy dana słaba strona potęguje ryzyko związane z danym zagrożeniem?
- Czy dana szansa wzmacnia daną mocną stronę?
- Czy dana szansa pozwala zniwelować daną słabą stronę?
- Czy dane zagrożenie wypukla daną słabą stronę?

WYMIAR	MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Przestrzenny	• dogodne położenie komunikacyjne, pomimo peryferyjnego położenia - przez teren gminy przebiega droga krajowa nr 17 stanowiąca główne połączenie komunikacyjne ze stolicą województwa; • Korzystne położenie geograficzne –bliskość terenów przygranicznych (przejście graniczne w Hrebennem); • Dogodne położenie pod względem bliskości rynków zbytu dla produktów rolnych (Zamość, Tomaszów Lubelski); • Prowadzony proces aktualizacji dokumentów planistycznych normujących ład przestrzenny w gminie; • Dobrze rozwinięta infrastruktura telekomunikacyjna. • dobrze rozwinięta sieć dróg gminnych i powiatowych;	• brak komunikacji kolejowej • Pogarszający się stan dróg powiatowych i gminnych; • braki w infrastrukturze okołodrogowej i rowerowej (chodniki, ścieżki rowerowe, zatoki przystankowe, oznakowanie miejsc szczególnie niebezpiecznych, itp.); • mało skuteczna ochrona zabytków i krajobrazu kulturowego ze względu na niewystarczający poziom finansowania prac konserwatorskich lub innych prac związanych z utrzymaniem wysokich standardów przestrzeni • zbyt małe wykorzystanie możliwości dziedzictwa kultury materialnej oraz obiektów z tym związanych w promocji regionu i poprawy atrakcyjności turystycznej; • » słabo rozwinięta baza noclegowa • niedobór sieci kanalizacyjnej w porównaniu z uzbrojeniem w sieć wodociagową; • niewystarczająca infrastruktura sieci gazowej • zbyt wysoki udział dróg nieutwardzonych w stosunku do ogólnej długości dróg gminnych; • » brak lub zbyt małe środki na ochronę zabytków i terenów przyrodniczych; • mało skuteczna ochrona zabytków i krajobrazu kulturowego ze względu na niewystarczający poziom finansowania prac konserwatorskich lub innych prac związanych z utrzymaniem wysokich standardów przestrzeni; • ograniczony, szczególnie na terenach wiejskich dostęp do szerokopasmowego internetu
Społeczny	• korzystna struktura demograficzna ludności Gminy (przewaga ludności w wieku produkcyjnym) • sprawnie działające instytucje publiczne • dobra dostępność i jakość usług z zakresu pomocy społecznej,	• ujemny przyrost naturalny i saldo migracji; • niekorzystne trendy i demograficzne wpływające na potencjał kapitału społecznego, spadek osób w wieku przedprodukcyjnym i wzrost osób w wieku poprodukcyjnym

	• aktywne działanie licznych organizacji pozarządowych, w tym jednostki ochotniczej straży pożarnej oraz kół gospodyń wiejskich • »organizacja wielu, promujących Gminę cyklicznych imprez kulturalnych stały kalendarz imprez kulturalnych • dostępność infrastruktury szkolnej, (Gmina dysponuje 2 szkołami podstawowymi z klasami „0” i oddziałami przedszkolnymi dla dzieci młodszych) • duży nacisk Władz Gminy na rozwój kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego i finansowanie z budżetu gminy	• niewystarczające wyposażenie mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne i gazowe • niekorzystna struktura bezrobotnych; wysoki udział osób młodych oraz osób po 50 r.ż. • widoczny problem długotrwałego bezrobocia i braku kwalifikacji zawodowych; • problem ukrytego bezrobocia wśród domowników gospodarstw rolnych; • niewystarczający stan i jakość infrastruktury ochrony zdrowia; • problem ukrytego bezrobocia wśród domowników gospodarstw rolnych; • emigracja ludzi młodych i wykształconych, brak zachęt do powrotu osób, które wyemigrowały zarobkowo
Środowiskowy	• wysokie walory i atrakcyjność turystyczna dzięki zróżnicowanemu charakterowi krajobrazowemu, warunkom przyrodniczym, walorom historycznym oraz różnorodności typów zabytków • istniejące zabytki historyczne oraz szereg pomników i miejsc pamięci narodowej w tym obiekty wpisane do rejestru zabytków (obiekty dziedzictwa kultury materialnej); • brak przemysłu i w miarę czyste środowisko, niski poziom urbanizacji	• pogarszający się stan środowiska związany z indywidualnym system grzewczym opartym głównie na paliwach stałych; • niski odsetek osób korzystających z sieci kanalizacyjnej i gazowej – niedostosowanie infrastruktury kanalizacyjnej i gazowej do potrzeb mieszkańców; • bardzo słabe wyposażenie terenów wiejskich w kanalizację sanitarną

	- wysokie walory przyrodnicze, w tym znaczna ilość obszarów chronionych - gleby wykorzystywane jako użytki rolne, mimo niskich klas bonitacyjnych w większości wykorzystywane pod produkcję zbóż, warzyw i owoców; wysoka jakość wody pitnej - dobrze dostosowana infrastruktura wodociągowa do potrzeb mieszkańców; - sprawnie funkcjonująca gospodarka odpadami, wzrost liczby odpadów zebranych i poddanych selektywnej zbiórce.	
Gospodarczy	- obecność w gminie terenów przeznaczonych pod inwestycje, częściowo wymagających uzbrojenia; - czyste nieskażone środowisko, dobra jakość wody jako potencjał dla rozwoju ekologicznych gałęzi produkcji rolniczej; - realizacja przez Gminę licznych działań promocyjno-informacyjnych wspierających rozwój turystyki i agroturystyki; - duża aktywność gospodarcza ludności sektora prywatnego - rozwój drobnej przedsiębiorczości; - wykwalfikowana kadra warunkująca rozwój gospodarczy oraz szkoląca w kierunkach zawodowych; - znaczący udział pozyskanych środków zewnętrznych w tym z UE na realizację inwestycji ważnych dla społeczności lokalnej.	- brak zakładów produkcyjnych; - brak bazy do obsługi ruchu turystycznego; - brak spójnej i skutecznej polityki wsparcia przedsiębiorczości w gminie; - mała ilość produktów stanowiących wyróżnik regionu; - niekorzystna struktura agrarna gminy;

**Przestrzenny
Społeczny
Środowiskowy
Gospodarczy**

- powstawanie nowych miejsc pracy w związku z działalnością gospodarczą w sektorze turystyki
- rozwój rolnictwa ekologicznego opartego na istniejących zasobach naturalnych;
- rozbudowa sieci szerokopasmowej na terenie gminy
- budowanie integracji społecznej wokół tradycji kulturowych i historycznych
- zmniejszenie skali bezrobocia długotrwałego i bezrobocia osób młodych oraz osób po 50 r.ż. na terenie gminy dzięki wykorzystywaniu funduszy unijnych;
- możliwość generowania zysków związanych z pracą nad zintegrowanym produktem turystycznym oraz wzrostem ruchu turystycznego (region atrakcyjny turystycznie, znacząca liczba obszarów chronionych)
- rozwój produktu turystycznego w oparciu o dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze;
- rejestracja i sprzedaż produktów lokalnych i regionalnych ;
- wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców płynący głównie z budowania postawy proekologicznych;
- rozwój możliwości wsparcia przez państwo i UE inwestycji związanych z OZE, termomodernizacją, rozwojem infrastruktury energooszczędnej
- wzrost opłacalności działań z zakresu odnawialnych źródeł energii ze względu na rosnące koszty energii elektrycznej i postęp technologiczny;
- rozwój technologii energooszczędnych oraz ich rosnąca dostępność;
- wzrost znaczenia dziedzictwa kulturowego w świadomości społeczeństwa oraz rosnące zapotrzebowanie na działalność kulturalną dzięki tworzeniu warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym;
- modernizacja istniejącej infrastruktury technicznej zmierzająca do
- rosnący poziom bezrobocia i pogorszenie się poziomu życia w związku z rosnącą inflacją i konfliktem zbrojnym na terenie Ukrainy
- coraz większa konkurencja na rynku regionalnym i krajowym
- zagrożenie zasobów leśnych spowodowane przez: czynniki naturalne, nierównomierną strukturę lasów, przeznaczanie terenów cennych przyrodniczo pod zabudowę, wzmożoną penetrację lasów przez ludność, zwłaszcza w obliczu rosnących cen energii
- zanieczyszczenie terenów leśnych, dzikie wysypiska śmieci,
- niedostateczne środki finansowe przeznaczone na modernizację dróg powiatowych i gminnych
- niedostateczne środki finansowe na infrastrukturę techniczną
- małe zainteresowanie gminą inwestorów krajowych i zagranicznych
- konkurencyjne zarobki w sąsiednich gminach i powiatach;
- wzrost natężenia ruchu drogowego (transportu drogowego) – wzrost zagrożeń z tym związanych oraz szybsze zużycie infrastruktury drogowej ;
- starzenie się infrastruktury technicznej
- odpływ wykwalifikowanej kadry do pracy w dużych aglomeracjach miejskich i poza granicami kraju ,
- nasilenie barier rozwoju gospodarki wynikające m.in. z sytuacji międzynarodowej
- pogorszenie sytuacji finansowej Gminy, ograniczające zdolność do inwestowania w rozwój. Istotne ograniczenie funduszy UE w perspektywie UE na lata 2021-2027;
- nieefektywna polityka pomocy społecznej na poziomie krajowym niedostosowana do potrzeb i problemów

zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej ;

- rozwój funkcji produkcji pozarolniczej w celu zwiększenia jej roli w gminie;
- rozwój form krótkookresowego wypoczynku - agroturystyki i ekoturystyki;
- stała współpraca władz gminy z władzami powiatu w celu skutecznej ochrony zasobów przyrodniczych w gminie;
- zwiększenie tempa zalesień na terenach nieużytków rolnych jako czynnik poprawiający walory środowiska naturalnego;
- pozyskanie środków z ue przeznaczonych na modernizację dróg powiatowych i gminnych, budowę parkingów w powiązaniu ze stworzeniem ciągów komunikacyjnych integrujących różne rodzaje transportu ;
- poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej
- możliwość łączenia ścieżek rowerowych pomiędzy gminami (ścieżki rowerowe i piesze);
- organizacja gminnych i ponadregionalnych imprez sportowo-rekreacyjnych ;
- rozwój rolnictwa ekologicznego w związku ze wzrastającym popytem na zdrową żywność

wywołanych przez zjawiska demograficzne;

- brak atrakcyjnych ofert pracy dla ludzi młodych, którzy wyjechali w celach kontynuacji edukacyjnych i zakończyli proces edukacji, na poziomie oferowanym na obszarze Gminy;
- występowanie barier i ograniczeń w rozwoju gospodarki związanych z ochroną przyrody i środowiska;
- utrzymujący się w kraju i na świecie trend wzrostu zużycia energii;
- wzrost pośredniego lub bezpośredniego wpływu człowieka na środowisko w tym szczególnie na jakość powietrza, gleb i wód;
- wzrost ryzyka rozszerzenia się konfliktu zbrojnego na Ukrainie